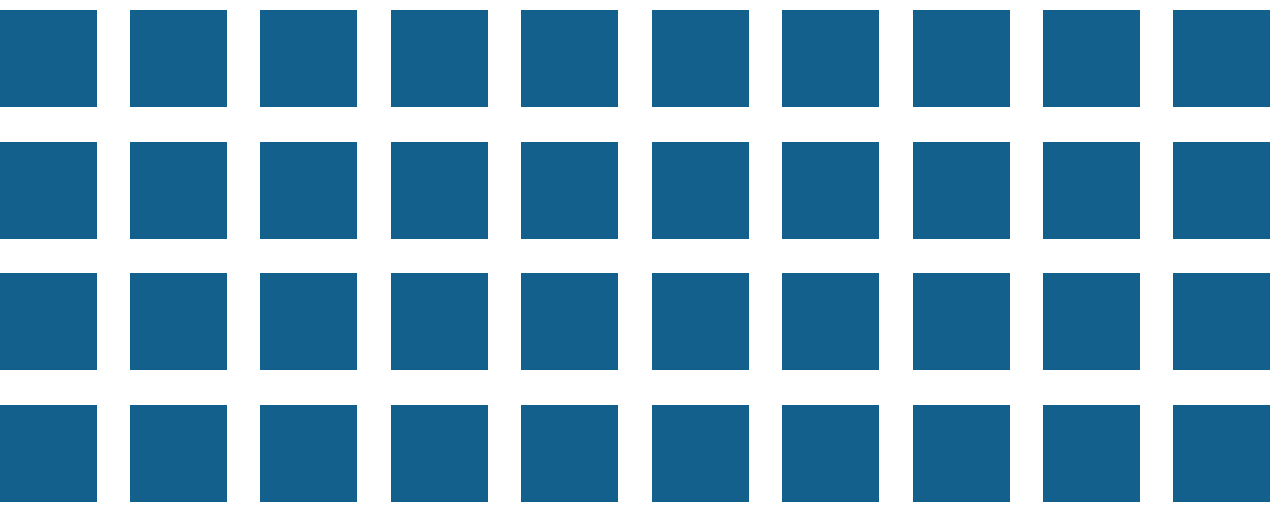

VÉDELMI TANULMÁNYOK

2020/3

RÁCZ ANDRÁS

Oroszország biztonságpolitikai
törekvései a posztszovjet térségben

Védelmi Tanulmányok

A Nemzeti Közszerológati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont
Stratégiái Védelmi Kutatóintézetének időszakosan megjelenő,
lektorált, elektronikus (online) kiadványa.

Szerkesztés és tördelés:

Árva János, Csiki Varga Tamás, Etl Alex, Tálás Péter, Tálás Wanda

Lektor:

Tálás Péter

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszérológat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében a Nemzeti Közszerológati Egyetem felkérésére készült

ISSN 2677-1337

© Nemzeti Közszerológati Egyetem, 2020

Tartalom

Bevezető	4
Oroszország katonai biztonsági érdekei a posztszovjet térségben	8
A NATO keleti bővülésének megállítása – akár preventív háborúval is	
A stratégiai főirány: Dél	
Rezsimbiztonsági megfontolások: az EU keleti befolyásszerzésének feltartóztatása	
Az ukrajnai háború védelmi ipari következményei	
Katonai együttműködés a posztszovjet térség államaival mint az orosz biztonságpolitika eszköze	24
Multilaterális biztonságpolitikai együttműködési keretek	
Bilaterális biztonságpolitikai együttműködések	
A regionális katonai jelenlét fenntartása	
A befagyott konfliktusok mint az orosz kül- és biztonságpolitika eszközei	37
Különbségek és hasonlóságok a befagyott konfliktusok között	
A jelenlegi helyzet	
A „befagyott konfliktusok” biztonságpolitikai funkciója orosz szempontból	
Felhasznált irodalom	46

Oroszország biztonságpolitikai törekvései a posztszovjet térségben

Rácz András

Bevezető

A 2013 végén kezdődött ukrajnai válság hatására Magyarországon és külföldön egyaránt a korábbinál sokkal nagyobb figyelmet kezdtek fordítani Oroszország biztonság- és védelempolitikájának vizsgálatára, különösen pedig a Krím-félsziget 2014. tavaszi annexiója után. A történetekre reagálva sorra születtek itthon és külföldön is az igen részletes szakmai publikációk, és felkapta a témát a nemzetközi közvélemény is.

Magyarországon az ország és különösképp a hazai tudományos közösség korlátozott méretéhez és még korlátozottabb erőforrásaihoz képest igen komoly orosz- és posztszovjet szakértői és tudásbázis csatlakozott ehhez a nemzetközi trendhez. Ami a tágabban vett kül- és biztonságpolitika területét illeti, Sz. Bíró Zoltán hosszú, háromrészes elemzéssorozatot jelentetett meg Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikájáról a *Nemzet és Biztonság* hasábjain 2014-ben.¹ Az Ukrajnában látott, gyakran „hibridnek” nevezett orosz hadviseléssel részletekben menően foglalkozott többek között Simicskó István², Resperger István³, Szternák György⁴, Szenes Zoltán⁵, és sokan mások, köztük jelen elemzés szerzője is.⁶ A szakma doyenjeként Deák János⁷ és Nagy László publikálnak rendszeresen a jelenkori orosz biztonság- és védelempolitika különféle

¹ Például SZ. BÍRÓ Zoltán: *Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014* (III.), *Nemzet és Biztonság*, 2014/5, 30–50.

² SIMICSKÓ István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*, *Hadtudomány*, 2017/3-4., 14.

³ RESPERGER István: „Nomen est omen” nevében a végzet(e)? – *A hibrid fenyegetésekre adható válaszok, a kontrahibrid műveletek*, *Terror & Elhárítás*, 2016/1, 44–109.

⁴ SZTERNÁK György, KOÓS Gábor: *A korszerű katonai műveletek végrehajtásának technikai háttere*, *Hadtudományi Szemle*, IX/2. (2016), 58–72.

⁵ SZENES Zoltán: *Új bor a régi palackban? A walesi NATO-csúcs*, *Hadtudomány*, 2014/3-4., 3–21.

⁶ RÁ CZ András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*, *KKI Tanulmányok*, 2014/1., 1–20.

⁷ DEÁK János: *Az Orosz Birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkig*, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest, 2015.

aspektusairól⁸, míg a fiatalabb generáció képviselői közül elsősorban az információs hadviseléssel foglalkozó Tölgyesi Beatrixot⁹, az információs és kiber-műveleteket tanulmányozó Fekete Csanádot¹⁰, valamint az orosz haderőformot kutató Jójárt Krisztiánt¹¹, illetve a kaukázusi térséggel foglalkozó, az orosz mellett a grúz nyelvet is ismerő Kiss Annamáriát¹² érdemes megemlíteni. Az orosz vonatkozású gazdaság- és energiabiztonság területéről Deák András György¹³, illetve Weiner Csaba¹⁴ munkásságára érdemes kiemelt figyelmet fordítani, a nemrégiben fiatalon elhunyt Ludvig Zsuzsa¹⁵ művei mellett.

Ez tehát az a tágabb tudományos kontextus, amelyhez képest jelen elemzést úgy érdemes pozícionálni, hogy érdemi újdonságokkal szolgálhasson a tudományos és szakmai közönség számára, ugyanakkor befogadható legyen a szélesebb közvélemény számára is. Utóbbi annál is inkább szükséges, mert magyar nyelven a posztszovjet térség biztonság- és védelempolitikájáról az utolsó, valóban átfogó áttekintés több, mint tíz esztendővel ezelőtt jelent meg: a Deák Péter által szerkesztett, 2007-es *Biztonságpolitikai Kézikönyv* egy hosszabb fejezete¹⁶ foglalkozott a régió biztonságpolitikájával. Az azóta eltelt évtizedben azonban nem készült átfogó, nyilvános áttekintés, amire pedig különösen az ukrajnai események kontextusában volna égető szükség.

Jelen elemzésnek tehát az egyik célja, hogy részletekbe menő áttekintést adjon a posztszovjet térség felé irányuló orosz biztonság- és védelempolitikáról, súlyllyal a 2014-es és az azt követő időszakra koncentrálva. A terjedelmi korlátokból adódóan nem lehet cél minden egyes vizsgált aspektus adatgazdag bemutatása; a kutatás ehelyett a nagyobb léptékű, stratégiai trendekre fókuszál, egységben

⁸ NAGY László: *Oroszország biztonságpolitikája, különös tekintettel az orosz–atlanti kapcsolatokra, Hadtudomány*, 2018/1., 73–89.

⁹ TÖLGYESI Beatrix: *Az új orosz külpolitikai koncepció és információs biztonsági doktrína elemzése, KKI Tanulmányok*, 2017/3.

¹⁰ FEKETE Csanád, SIPOS Zoltán: *A kibertér megjelenése az orosz katonai műveletekben a 2008-as orosz–grúz háború tükrében, Honvédségi Szemle*, 2017/1., 59–71.

¹¹ JÓJÁRT Krisztián: *Az orosz haderőreform értékelése II. – Szervezet, személyi állomány, fegyverzet, Nemzet és Biztonság* 2017/3., 54–68.

¹² KISS Annamária: *Russian View on South Caucasus: A Teetering Policy of Pragmatism, Cultural Relations Quarterly Review*, 2014/Winter, 12–24.

¹³ DEÁK András: *A kértlen integráció – A putyini Oroszország világgazdasági beilleszkedése 2000–2013*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2017.

¹⁴ WEINER Csaba: *A válság hatása az orosz gazdaságra és államra*. In: *Gazdasági válság a posztszovjet térségben. Kelet-Európa Tanulmányok 8.*, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 44–112.

¹⁵ LUDVIG Zsuzsa: *Oroszország és a kibővült Európai Unió gazdasági kapcsolatai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008.

¹⁶ DEÁK András, PÓTI László, RÁCZ András: *A posztszovjet térség mint biztonságpolitikai kihívás*. In: DEÁK András (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*, Osiris, Budapest, 2007, 348–83.

igyekezve szemlélni a vizsgált térséget. Az elemzés hangsúlyozottan a katonai biztonság kérdésköre felől közelíti meg a posztszovjet térség felé irányuló orosz biztonság- és védelempolitikát, így a biztonság egyéb, „puhább” aspektusaival csak a minimálisan szükséges mértékben foglalkozik.

Struktúráját tekintve a tanulmány három nagyobb fejezetből épül fel. Az első rész Oroszországnak a posztszovjet térséggel kapcsolatos geopolitikai, nagystratégiai érdekeit vizsgálja, hangsúlyozottan a jelenlegi helyzetre koncentrálva. A második fejezet a katonai biztonság logikája mentén Oroszországnak a posztszovjet térség államaival meglévő kétoldalú és multilaterális katonai együttműködéseit igyekszik áttekinteni. A harmadik fejezet az úgynevezett befagyott konfliktusokat és az orosz biztonság- és védelempolitikában betöltött szerepüket tárgyalja. Ez a fejezet foglalkozik a 2014-ben annektált Krím-félsziget helyzetével is. A kötet végén részletes bibliográfia található.

Módszertani szempontból a kötet kizárólag nyilvánosan hozzáférhető, elsődleges, másodlagos és harmadlagos források elemzésére épül. Megközelítésmódját tekintve alapvetően deduktív, tehát a nagyobb, általános trendekből vezeti le a kisebb részproblémákat. Lényeges módszertani elem, hogy a tanulmány a posztszovjet térség fogalmát úgy értelmezi, hogy az egykori Szovjetunió azon országait jelenti, amelyek nem váltak az Európai Unió (EU) és az Észak-Atlanti Szövetség (NATO) tagjává. Más megfogalmazásban tehát a posztszovjet a volt Szovjetunió tagköztársaságait jelenti, leszámítva Észtországot, Lettországot és Litvániát, melyek 2004-ben csatlakoztak az EU-hoz és a NATO-hoz.

A kötetben szereplő orosz, ukrán, belorusz és egyéb, eredetileg cirill betűs nevek átírása a magyar helyesírás szabályainak megfelelően történt. A használt rövidítések az adott szervezet nevének a magyarban közkeletű nevét tükrözik, függetlenül attól, hogy az adott rövidítés a szervezet nevének magyar vagy angol változatára utal-e (így tehát az angol nyelvű NATO mellett a Független Államok Közösségét rövidítő FÁK is szerepel a szövegben.) A kötet Oroszország poszt-szovjet térségbeli törekvéseit 2018-ig követi nyomon.

Oroszország katonai biztonsági érdekei a posztszovjet térségben

Az Oroszországi Föderáció számára az egykori Szovjetunió területe történelmi, katonai, politikai, gazdasági, energetikai, etnikai és kulturális szempontból is egyaránt elsődlegesen fontos régió. Az oroszul akkoriban „közel-külföldnek” (blizsnyeye zarubezse) nevezett térség eredetileg magában foglalta a három balti államot is, tehát Észtországot, Lettországot és Litvániát. A kétezres évek elejére azonban a három balti állam euroatlanti integrációjával az eredeti fogalom értelmét veszítette¹⁷, így a mai orosz külpolitikában a posztszovjet térséget összefoglaló néven leggyakrabban úgy emlegetik, mint a Független Államok Közösségének tagállamait.

A Szovjetunió felbomlását követően el kellett telnie néhány évnek, amíg a saját belső problémáival elfoglalt Oroszország nemcsak formálisan, de tartalmilag is el tudta fogadni szuverén államként az egykori szovjet tagköztársaságokat.¹⁸ Az azonban nem változott azóta sem, hogy az orosz külpolitika a posztszovjet térséget továbbra is saját különleges befolyási övezetének tekinti, és minden eszközzel törekszik itteni pozíciói megőrzésére.

Ahhoz, hogy fel tudjuk térképezni a jelenlegi Oroszországnak a posztszovjet térséghez kapcsolódó hivatalos biztonság- és védelempolitikai érdekeit, célszerű az orosz stratégiai dokumentumok elemzéséből kiindulni. Az azokban lefektetett biztonságfelfogásból, fenyegetettség-percepcióból, valamint stratégiai érdekekből levezethetők a posztszovjet régióhoz kapcsolódó főbb érdekek és célok is – amellett, hogy természetesen az orosz biztonság- és védelempolitika mérvadó nemzetközi szakértőinek véleményét is célszerű figyelembe venni.

A NATO keleti bővülésének megállítása – akár preventív háborúval is

Már a 2000-ben elfogadott Nemzeti Biztonsági Koncepció¹⁹ is kiemelt biztonságpolitikai fontosságot tulajdonított az Oroszországgal szomszédos posztszovjet térségnek, hangsúlyozva Oroszország ottani érdekeit. Ebből adódóan a nemzetközi biztonságot fenyegető tényezők között említette a NATO keleti bővülését, valamint azt a lehetőséget is, hogy Oroszország határaihoz közel idegen katonai támasz-

¹⁷ Az orosz Állami Statisztikai Hivatal is az EU- és a NATO-tagállamok közé sorolja őket, például a külkereskedelmi statisztikákat vizsgálva.

¹⁸ Дмитрий Тренин: Россия и страны СНГ: «взросление» отношений. In: Эволюция постсоветского пространства: прошедшее настоящее будущее, НП РСМД, Москва, 2017, 13.

¹⁹ Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: [National Security Concept of the Russian Federation](#), [online], 2000. 01. 10. Forrás: mid.ru [2020. 01. 01.].

pontok létesüljenek, vagy ott nagylétszámú idegen fegyveres erők állomásozzanak. Hasonlóan értékelte a koncepció azt a lehetőséget is, hogy az orosz határokhoz közel fegyveres konfliktusok törjenek ki, vagy a Független Államok Közössége bármely tagállamának külső határának közelében. A szöveg a globális biztonság egészét veszélyeztető tényezőnek tekintette azt is, hogy a NATO önállóan, a saját felelősségi területén kívül, ENSZ felhatalmazás nélkül alkalmazott katonai erőt – ez teljesen egyértelmű utalás volt a katonai szövetség 1999-es koszovói beavatkozására. A dokumentum emellett kiemelt külpolitikai célként említette, hogy Oroszország egységes gazdasági térséget tudjon létrehozni a Független Államok Közösségének tagállamaival.

Hasonló szemléletet tükrözött a szintén 2000-ben elfogadott katonai doktrína²⁰ is. Fenygetésként tekintett az Oroszország külső határaihoz közel állomásoztatott külföldi haderők jelenlétére, valamint a katonai szövetségek és blokkok (a megfogalmazás egyértelműen a NATO-t jelentette) bővülésére, amely veszélyezteti az Oroszországi Föderáció katonai biztonságát.

Látható tehát, hogy a posztszovjet térség országaihoz való különleges, erősen „biztonságiasított” viszony már az ezredforduló elején is egyértelműen megjelent az orosz biztonság- és védelempolitika hivatalos dokumentumaiban. Moszkva saját befolyási övezetét fenyegető veszélyként tekintett mind a NATO esetleges keleti bővítésére – noha ekkor még éppen csak lezajlott Lengyelország, Csehország és Magyarország csatlakozása – és arra a lehetőségre is, hogy külföldi katonai erők jelenjenek meg a posztszovjet térségben. Végül Oroszország a balti államok NATO-csatlakozását erős diplomáciai és katonai tiltakozás mellett bár, de elfogadta²¹, noha ennek inkább az ellenállási képesség²², mint a szándék hiánya volt az oka.

A katonai biztonság szempontjából sokkal komolyabb fenyegetést jelentett Moszkva számára a Szövetség 2008. áprilisi, bukaresti csúcstalálkozóján bejelentett döntés arról, hogy Grúzia és Ukrajna a NATO tagjává válnak majd.²³ Bár a csúcstalálkozó záródokumentumában erre vonatkozóan nem szerepelt határidő, de a veszély orosz szempontból a döntéssel minden korábbinál akutabbá vált. Orosz szempontból a bukaresti vállalás teljesülése azt jelentette volna, hogy a NATO megjelenik Oroszország eleve leginstabilabb észak-kaukázusi régiója közvetlen

²⁰ Arms Control Association: [Russia's Military Doctrine](#), [online], 2000. Forrás: armscontrol.org [2020. 01. 01.]

²¹ R. G. GIDADHUBLI: Expansion of NATO: Russia's Dilemma, *Economic and Political Weekly*, 39. évf. 19. sz. (2004), 1885–87.

²² Leonid A. KARABESHKIN, Dina R. SPECHLER: [EU and NATO Enlargement: Russia's Expectations, Responses and Options for the Future](#), *European Security*, 16. évf. 3–4. sz. (2007. szeptember 1.), 307–328.

²³ North Atlantic Treaty Organization: [Bucharest Summit Declaration](#), [online], 2008. 04. 03., 23. pont. Forrás: nato.int [2020. 01. 01.]

szomszédságában, elvágva a kulcsfontosságú regionális szövetséges Örményország felé vezető szárazföldi összeköttetést is. Ennél is komolyabb fenyegetést jelentett volna Ukrajna NATO-csatlakozása. Nemcsak az orosz Fekete-tengeri Flotta ukrajnai állomásoztatása került volna ezzel veszélybe, de hirtelen közel kétezer (!) kilométerrel²⁴ hosszabbodott volna meg Oroszországnak a NATO-val közös határa, ráadásul a katonai szövetség kényelmetlen közelségbe került volna Dél-Oroszország kulcsfontosságú iparvidékeihez.

Putyin már a csúcstalálkozó ideje alatt tartott NATO–Oroszország Tanácson tartott beszédében is kritikus fenyegetésnek nevezte, ha a NATO felvenné Grúziát vagy Ukrajnát a tagjai közé. Néhány nappal a csúcstalálkozó után Szergej Lavrov külügyminiszter azt nyilatkozta, hogy „Oroszország megtesz minden tőle telhetőt” a bővítés megakadályozása érdekében, Jurij Balujevszkij vezérkari főnök pedig nyíltan kimondta, hogy Moszkva akár katonai erőt is kész alkalmazni.²⁵

Nagystratégiai értelemben az alig fél évvel később kitört grúziai konfliktus orosz szempontból klasszikus preventív háborúként is értelmezhető. A háború végén ugyanis Oroszország, kihasználva Grúzia megsemmisítő vereségét, egyoldalúan elismerte a két szakadár terület, Abházia és Dél-Oszétia függetlenségét (bővebben lásd a harmadik fejezetben.) Ezzel pedig de facto lehetetlenné tette, hogy Grúzia a közeli jövőben a NATO tagjává válhasson. A katonai szövetség ugyanis nem vesz fel tagjai közé olyan államokat, amelyek nem képesek a saját területük feletti teljes ellenőrzésre. Egy ilyen állam felvétele azt jelentené, hogy a NATO a kollektív védelmi garancia révén adott esetben akár háborúba is keveredhetne Oroszországgal, ha a szeparatista területeken állomásozó orosz csapatok eltávolítását az anyaország kormánya megkísérelné. Egy, a 2008-as grúziai háborúhoz hasonló hipotetikus forgatókönyv az euroatlanti térség egészének biztonságát igen súlyosan érintené, ha az adott állam a konfliktus kirobbanásakor már a NATO tagja volna.

Ukrajna esetleges NATO-csatlakozása kapcsán ekkor Moszkvának sokkal kevésbé volt oka az aggodalomra. Noha ekkor még a 2004-es „narancsos forradalommal” hatalomra került elnök, a Nyugat-barát Viktor Juscsenko állt az ország élén, az országot állandó belpolitikai válság gyengítette, és nem volt reális, hogy Kijev érdemi előrelépés tudna elérni a NATO-tagság felé vezető úton. Három évvel később, 2010-ben aztán az ország élére a korábbi kétszeres miniszterelnök, az oroszbarát Viktor Janukovics került. Az új vezetés már a koalíciós egyezménybe

²⁴ Central Intelligence Agency: *The World Factbook – Ukraine*, [online]. Forrás: cia.gov [2020. 01. 01.]

²⁵ *Russia Talks Tough in Response to NATO's Eastward Expansion*, [online], 2008. 04. 11. Forrás: dw.com [2020. 01. 01.]

belefoglalta Ukrajna blokkon kívüli státusát, amely aztán törvényerőre is emelkedett. Bár Kijev a NATO-val továbbra is szoros kapcsolat fenntartására törekedett, elsősorban a haderőreform előmozdítása érdekében, a csatlakozás hivatalosan is lekerült a napirendről.²⁶ Az események ilyen alakulása Moszkva igényeinek is teljes mértékben megfelelt: a kínálgózó lehetőséget kihasználva Dmitrij Medvegyev orosz elnök 2010 áprilisában aláírta Janukoviccsal az úgynevezett harkivi megállapodást, amely jelentős gázár-kedvezményét cserébe 2042-ig²⁷ lehetővé tette az orosz Fekete-tengeri Flotta állomásoztatását a Krím-félsziget kikötőiben.²⁸

Az Oroszország számára kényelmes katonai stratégiai helyzet, amelyet Ukrajna blokkon kívüli státusa jelentett, a 2013 végén kezdődött, és 2014 februárjában Janukovics hatalomból való eltávolításával végződött ukrajnai, ún. EuroMajdan forradalommal ért véget. Moszkva úgy értékelte az eseményeket, hogy az új, erősen oroszellenes, többségében Nyugat-barát és radikálisan nacionalista ukrán kormány megpróbálhatja újraindítani Ukrajna NATO-csatlakozási folyamatát, sőt, veszélybe kerülhet a Fekete-tengeri Flotta krími állomásoztatása is. Így a 2014. február 22-ről 23-ra virradó éjszaka a Kremlben megszületett a döntés a Krím-félsziget megszállásáról és visszacsatolásáról.²⁹ Az akció gyors és teljes sikerrel járt, nem utolsósorban az átmeneti ukrán kormány kezdeti működési nehézségei és legitimációs deficitje miatt. Nem egészen egy hónappal később, 2014. március 18-án Oroszország annektálta a Krím-félszigetet.

A Krím megszállása és annexiója esetében is a fentebb, Grúzia kapcsán már látott preventív háború logikája érvényesült: a félsziget rendezetlen státusa várhatóan tartósan blokkolni fogja Ukrajna NATO-tagsági esélyeit, arra pedig nem látszik esély, hogy Kijev belátható időn belül képes volna az ország területi integritásának helyreállítására. A NATO keleti bővítésével kapcsolatos, hosszú távon is elszántan elutasító orosz politika összefoglalásához érdemes Eugene Rumer roppant találó megfogalmazását idézni:

„Amint visszanyerte erejének egy részét, a 2000-es évek közepén, Oroszország politikáját annak a célnak rendelte alá, hogy megakadályozza a NATO további

²⁶ Dominic Fean: *Economic Constraint and Ukraine's Security Policy, Russie.Nei.Reports 7*, IFRI Russia/NIS Center, 2011.

²⁷ A Fekete-tengeri Flotta ukrajnai állomásoztatásáról a két ország között 1997-ben aláírt Barátságai és Együttműködési Megállapodás rendelkezett, amely eredetileg húsz évig, 2017-ig engedélyezte az orosz flotta jelenlétét a Krímben. A harkivi megállapodás 25 évvel hosszabbította meg az eredeti határidőt.

²⁸ Philip P. Pan: *Ukraine to Extend Russia Naval Base Lease, Pay Less for Natural Gas*, [online], 2010. április 22. Forrás: washingtonpost.com [2020. 01. 01.]

²⁹ *Putin Reveals Secret Crimea Plot*, [online], 2015. 03. 09. Forrás: bbc.com [2020. 01. 01.]

térnyerését Ukrajnában és Grúziában. Egy forró háborúval (Grúzia), egy proxy háborúval (Ukrajna), két de facto annektálással (Dél-Oszétia és Abházia) és egy de jure annektálással Oroszország egyértelművé tette, hogy a NATO-t távol akarja tartani a saját szomszédságától."³⁰

Természetesen az, hogy Moszkva hosszú távon is megakadályozta Grúzia és Ukrajna NATO-tagságának lehetőségét, nem jelentette a NATO-val, és még inkább az Egyesült Államokkal szembeni általános orosz ellenérzések végét. A 2015 legvégén, december 31-én elfogadott, jelenleg is hatályos orosz Nemzeti Biztonsági Stratégia a nemzet biztonságát fenyegető tényezők között említi a NATO bővülését és katonai képességeinek erősödését, valamint azt, hogy a szövetség a katonai infrastruktúráját közelebb vonja az Oroszországi Föderáció határaihoz – a szöveg ezzel igen egyértelmű utalást tesz a walesi és a varsói NATO-csúcson elfogadott kelet-európai csapaterősítésekre.³¹ A dokumentum azzal vádolja az Európai Uniót és az Egyesült Államokat, hogy alkotmányellenes puccsot hajtottak végre Ukrajnában, feszültségeket igyekeznek szítani az eurázsiai térségben, és hozzájárulnak a szélsőséges nacionalizmus erősödéséhez.

Fontos ugyanakkor, hogy árnyaltan tudjuk szemlélni a NATO-ról alkotott orosz képet, ez ugyanis hozzásegít ahhoz is, hogy reálisan tudjuk értékelni a posztszovjet térségben folytatott orosz biztonság- és védelempolitikát. A Nemzeti Biztonsági Stratégiánál lényegesen részletesebben értékeli a NATO szerepét az egy évvel korábban, 2014 végén elfogadott orosz katonai doktrína.³² A rendkívül precíz megfogalmazásokkal operáló szöveg külön kezeli a katonai kockázat és a katonai fenyegetés fogalmát.³³ Kockázatnak azon tényezőket tekinti, amelyek összességének fennállása esetén bizonyos feltételek mellett katonai konfliktus következhet be. Ezzel szemben a doktrína szerint katonai fenyegetésnek az államok belüli, vagy államközi viszonyok olyan állapota számít, amelyben reális lehetőség van rá, hogy katonai konfliktus tör ki a szembenálló felek között, és amelyben a szembenálló felek erőiket magas készségi fokon tartják.

A NATO-t a szöveg a katonai kockázatok – tehát nem a fenyegetések! – között említi,³⁴ konkrétan is felsorolva a szövetségnek a nemzetközi jog megsértésével

³⁰ A szerző saját fordítása. Az eredetit lásd: Eugene RUMER: *NATO Enlargement 20 Years Later*, [online], 2014. 09. 04. Forrás: perspectives.carnegie.org [2020. 01. 01.]

³¹ Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683. О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации, [online], 2015. Forrás: kremlin.ru [2020. 01. 01.], 16. pont.

³² *The Military Doctrine of the Russian Federation*, [online], 2015. 06. 29. Forrás: rusemb.org.uk [2020. 01. 01.], 25. pont.

³³ I. m., 8. pont.

³⁴ I. m., 12. pont.

gyakorolt globális funkcióit, valamint a NATO katonai infrastruktúrájának és csapatainak közelebb kerülését Oroszország határaihoz, ideértve a bővülést is. Látni kell tehát, hogy noha az orosz döntéshozók továbbra is egyértelműen ellenséges módon tekintenek a NATO-ra, pontosan tisztában vannak azzal, hogy a szövetség tevékenysége nem jelent akut katonai veszélyt. Ugyanezt támasztja alá az a tény is, hogy a folyamatban lévő orosz haderőreform keretében Oroszország nem hozott létre szárazföldi erői számára új, hadosztály-szintű parancsnokságot a balti térségben,³⁵ ami szintén azt támasztja alá, hogy Moszkva nem számít ebből az irányból hagyományos katonai konfrontációra.

A stratégiai főirány: Dél

Oroszország déli irányból szinte kizárólag instabil, illetve potenciális kockázatot jelentő térségekkel határos. Kína népességi, katonai, gazdasági fölénye meghatározó, amivel természetesen az orosz döntéshozók is tisztában vannak. Az óriási területű, ám igen ritkán lakott, mindössze hárommillió Mongólia stabil, kiszámítható partnere Oroszországnak és Kínának egyaránt – a 2017 nyarán megválasztott új mongol elnökkel, Haltmaagin Battulgával Vlagyimir Putyin éppen Budapesten találkozott először 2017 augusztusában. A közép-ázsiai egykori szovjet tagköztársaságokat viszont számos belső és külső feszültség terheli, etnikai villongásoktól a terjedő radikális iszlám eszméig, a diktatórikus rendszerek utódlási nehézségeitől a katonai összecsapásokkal fenyegető vízmegosztási vitákig. A közép-ázsiai térség déli oldalán található Afganisztán pedig nemcsak a radikális iszlám ideológiák forrásaként, de az óriási léptékű kábítószer-kereskedelem miatt is súlyos fenyegetést jelent az egész posztszovjet térségre, benne Oroszországra is.

Az észak-kaukázusi régió mindig is Oroszország legkevésbé stabil vidéke volt, az utóbbi tíz évben két háborúra is sor került a kaukázusi orosz határoktól délre: az egyik volt a 2008-as ötnapos háború Grúzia ellen, a másik pedig a 2016 áprilisában kirobbant azeri–örmény háború Hegyi-Karabahban. Kelet-Ukrajnában pedig immár negyedik esztendeje dúl az a háború, amely súlyos politikai, katonai, anyagi és szociális terhet jelent Moszkva számára, függetlenül attól, hogy Oroszország hivatalosan nem ismeri el részvételét a konfliktusban.

Mindezen tényezők miatt az Oroszországi Föderáció számára a katonai biztonság szempontjából a fenyegetések fő irányát dél jelenti, ideértve a posztszovjet

³⁵ Catherine HARRIS, Frederick W. KAGAN: *Russia's Military Posture: Ground Forces Order of Battle*, Institute for the Study of War, Washington, D.C., 2018, 11.

térség Oroszországtól délre elhelyezkedő országait is. A katonai doktrína által említett kockázatok és fenyegetések között is számos olyan van, amely elsősorban a tágabban értelmezett déli irányból érinti Oroszországot. A dokumentum külső katonai kockázatként említi³⁶ egyes államok és régiók destabilizálódását, fegyveres konfliktusok kirobbanását Oroszország, illetve szövetségesei szomszédságában, és felsorolja a terrorizmus és a szervezett bűnözés fenyegetését is, külön is említve a fegyver- és kábítószer-csempészetet. Ugyancsak kockázatot jelentenek az Oroszország és szövetségesei szomszédságában kirobbanó erőszakos etnikai konfliktusok, a vallási feszültségek és a nem állami fegyveres csoportok megjelenése. Mindezen jelenségek leírása egyértelműen a déli szomszédság felől érkező fenyegetésekre utal. A dokumentum belső katonai kockázatként sorolja fel továbbá az országon belül működő, az állam területi integritását veszélyeztető terrorcsoportok létét, ami egyértelmű utalás az észak-kaukázusi helyzetre.³⁷ Hasonlóan értékeli a Kaukázus kiemelt szerepét az orosz fenyegetettség-percepcióban amerikai hivatalos források is.³⁸

Ennek a katonai fenyegetettségnek, tehát a déli irány kiemelt szerepének megfelelő Oroszország katonai erőinek elhelyezkedése is, jól mutatva a posztszovjet térséggel kapcsolatos orosz védelempolitikai megfontolásokat. Amint azt egy 2018. márciusban publikált, igen részletes amerikai elemzés kimutatja³⁹, bár az orosz katonai körzetek közül a nyugati körzet rendelkezik a legnagyobb létszámú haderővel, ezek diszklokációja azt mutatja, hogy elsősorban nem egy, a NATO elleni háború esélyét tartja Moszkva reálisnak, hanem az ukrajnai harcok támogatása a körzet fő feladata, illetve hozzájuk tartoznak a Moldova szakadár transznysztriai régiójában állomásozó egységek is.

Az orosz déli katonai körzet összesen két összefegyvernemi hadseregének – ez összesen kilenc dandárnyi erőt jelent csak a Kaukázusban és környékén – szintén a dél a stratégiai fő iránya. A körzet feladata egyrészt szintén az Ukrajnában folyó harcok támogatása, másrészt Grúzia, esetleg Törökország elrettentése, emellett Abházia, Dél-Oszétia és szükség esetén az örményországi orosz erők védelme, valamint az észak-kaukázusi régió stabilitásának biztosítása.

³⁶ [The Military Doctrine of the Russian Federation](#), [online], 2015. 06. 29. Forrás: rusemb.org.uk [2020. 01. 01.], 12. pont.

³⁷ Ehhez bővebben lásd: KISS Annamária: *A radikális iszlám észak-kaukázusi terjedése mint orosz biztonságpolitikai kihívás: a Kaukázusi Emirátus*, *Külügyi Szemle*, 2013/3, 76–91.

³⁸ Defense Intelligence Agency: *Russia Military Power. Building a Military to Support Great Power Aspirations*, [online], 2017. Forrás: dia.mil [2020. 01. 01.], 16–18.

³⁹ Catherine HARRIS, Frederick W. KAGAN: I. m., 9.

A Közép-Ázsia felől érkező fenyegetések elhárítása pedig a középső katonai körzet erőinek fő feladata éppúgy, mint a kulcsfontosságú orosz iparvidékek védelme. Ez a körzet is két összefegyvernemi hadsereggel rendelkezik, amelyből az egyik a kazah határ mentén, a másik pedig a kínai–mongol–orosz hármashatár közelében állomásozik. Ehhez a körzethez tartozik a Tádzsikisztánban működő 201-es számú orosz támaszpont is (bővebben lásd lentebb.)

A délkeleti irány, tehát a Kína és Észak-Korea felől érkező fenyegetések kezelésére a keleti katonai körzetnek nem kevesebb, mint négy összefegyvernemi hadsereg áll rendelkezésére. Miközben az észak-koreai rövid, alig 18 kilométeres határszakaszt hatékonyan zárják, a négy hadsereg együttes ereje sem volna elegendő egy hipotetikus kínai támadás feltartóztatására. Ilyesmire azonban érzékelhetően az orosz vezérkar sem számít, amit jól mutat, hogy nem növelik távol-keleti erőik létszámát. Ehelyett az elrettentésre helyezik a hangsúlyt, és a Távolszovjet állomásozó összes rakétadandárt atomtöltetek célba juttatására is alkalmas Iszkander rakétákkal szerelik fel.⁴⁰

Saját katonai erőinek a fenyegetés fő irányában történő állomásoztatása mellett Oroszország nemzetközi együttműködések keretében is aktívan igyekszik kezelni a déli irányból fellépő fenyegetéseket. Ide sorolható a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezet és a Sanghaji Együttműködési Szervezet keretében végzett nemzetközi katonai együttműködés, valamint orosz erők állomásoztatása több, déli posztszovjet állam területén. Mindkettőről a második fejezetben lesz szó bővebben.

Rezsimbiztonsági megfontolások: az EU keleti befolyásszerzésének feltartóztatása

A posztszovjet térségben a kétezres években több olyan Nyugat-barát, demokratikus forradalomra is sor került, amelyek a korábbi, alapvetően Moszkva-párti rezsimek vereségével és a hatalomból való eltávolításukkal végződtek. Az első ilyen a Grúziában 2003-ban kirobbant ún. rózsás forradalom volt (nevét a Sevardnadze-rezsim ellen tüntetők választott jelképéről kapta), ezt követte a 2004-es ukrajnai „narancsos” forradalom, majd 2005-ben Kirgizisztánban a „tulipános” forradalom. Az eseményeket összefoglaló nevükön „színes forradalomként” szokta emlegetni a szakirodalom is. Ezeknek az Egyesült Államok által erősen támogatott forradalmaknak a forgatókönyve minden esetben ugyanaz volt: az évek alatt megerősített ellenzék a rezsim által egyértelműen és súlyosan elcsalt választások eredményét

⁴⁰ Catherine HARRIS, Frederick W. KAGAN: I. m., 16.

megkérdőjelezte, utcára vonult, és hosszabb-rövidebb tüntetéssorozattal végül ki tudta kényszeríteni új választások kiírását. Ezeket az új, immár demokratikusan megtartott választásokat pedig minden esetben a nyugatos ellenzék nyerte, így került hatalomra Grúziában Miheil Szaakasvili, Ukrajnában Viktor Juscsenko, Kirgizisztánban pedig Kurmanbek Bakijev. Volt néhány hasonló forgatókönyvet követni próbáló, ám sikertelen forradalomkísérlet is, 2005-ben Moldovában, 2006-ban pedig Belaruszban és Üzbegisztánban.

Orosz szempontból a posztszovjet térségben lezajlott színes forradalmakat elsősorban nem belső politikai változásként, hanem a Nyugat – Sz. Bíró Zoltán megfogalmazásában⁴¹ – nyers geopolitikai offenzívájaként értelmezték. Moszkva perspektívájából a történetek két szempontból is komoly veszélyforrást jelentettek. Egyrészt, az Oroszországhoz lojális korábbi helyi rezsimeket Nyugat-barát politikai erők váltották fel az érintett országokban, amelyek aztán elkezdték az orosz befolyás visszaszorítását, illetve a Nyugathoz való közeledést.

Másrészt, miután néhány éven belül hat posztszovjet államban került sor ilyen, sikeres vagy sikertelen forradalomra, Moszkva nem minden alap nélkül gondolhatta úgy, hogy az oroszországi politikai rendszer lehet a vélt nyugati beavatkozás következő célpontja. Erre a fenyegetésre Oroszország kettős választ adott. Belföldön új ideológiával, a szuverén demokrácia elméletével állt elő, amely a nyugati demokrácia alternatívájának volt szánva,⁴² és elkezdte jelentősen szigorítani az ellenzéki politikizálásra vonatkozó szabályokat. Ez különösen a 2011-2012-es parlamenti és elnökválasztást kísérő tiltakozássorozat után vált látványossá.

Ami a külpolitikát illeti, a „színes forradalmakat” követően Oroszország a korábban is hevesebben kezdte ellenezni mind a NATO keleti terjeszkedését,⁴³ mind pedig az Európai Uniónak a posztszovjet térség felé irányuló Keleti Partnerség projektjét. Azzal természetesen az orosz döntéshozók is tisztában voltak, hogy a hat országot – Belarusz, Ukrajna, Moldova, Grúzia, Azerbajdzsán, Örményország – felölelő Keleti Partnerség célja nem az EU keleti bővítése, hanem az érintett országok demokratizálódása, a jogállamiság és a piacgazdasági viszonyok erősítése és az emberi jogok védelme.

Orosz szempontból azonban ez is rezsimbiztonsági fenyegetést jelentett, hiszen ugyanúgy felvetette annak a lehetőségét, hogy ezek az elvek Oroszországba is be tudnak jutni a szomszédos Keleti Partnerség államokból. Ennél is komolyabb

⁴¹ Sz. Bíró Zoltán: Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 (III.), *Nemzet és Biztonság*, 2014/5, 34.

⁴² Uo.

⁴³ Sz. Bíró: I. m., 33.

problémát jelentenek az EU a Keleti Partnerség keretében kínált társulási megállapodásai (Association Agreement, AA), amelyeknek integráns részét képezi a Mély és Átfogó Szabadkereskedelmi Egyezmény (Deep and Comprehensive Free Trade Agreement, DCFTA) megkötése is. Orosz szempontból ugyanis a DCFTA és az orosz vezetésű gazdasági integrációs projektek, ideértve az Eurázsiai Gazdasági Uniót is, kölcsönösen kizárják egymást. Más megfogalmazásban: az az ország, amelyik társulási megállapodást és DCFTA-t köt az Európai Unióval, már biztosan nem lesz az orosz vezetésű Eurázsiai Unió tagja.

Mindebből következően Oroszország posztszovjet térség felé irányuló biztonságpolitikájának van egy erős rezsimbiztonsági dimenziója is. Ezt tükrözi a katonai doktrínának az a megfogalmazása is, amely a katonai kockázatok között említi a politikai rendszerek erőszakos megdöntését Oroszország határaihoz közel.⁴⁴ Annak érdekében tehát, hogy az orosz politikai rendszer stabilitását meg lehessen őrizni, kulcsfontosságú, hogy a posztszovjet térség országainak európaizálódása se legyen sikeres. Különösen igaz ez az intézményi dimenzióra: Moszkva kiemelt célja, hogy megakadályozza, vagy legalább lassítsa a társulási megállapodások megkötését az Európai Unió és a posztszovjet országok között.

Ennek érdekében a Kreml az erős politikai és katonai nyomástól sem riad vissza. Viktor Janukovics ukrán elnök eredetileg a 2013 őszi vilniusi Keleti Partnerség csúcson írta volna alá a Társulási Megállapodást az Európai Unióval, ám néhány nappal a csúcstalálkozó előtt az orosz nyomás hatására kénytelen volt visszakozni.⁴⁵ Az ezt követő kijevi tiltakozásokból robbant ki nem sokkal később az EuroMajdan forradalom 2013. december elején. December közepén Putyin egy tizenöt milliárd dolláros (!) hitel ígéretével igyekezett segíteni Janukovicsnak a tiltakozások elcsendesítésében, ám hiába.

Miután győzött a forradalom és az új kormány aláírta a társulási megállapodást az EU-val, 2014 szeptemberében Moszkvának azt még sikerült, hogy a DCFTA hatályba lépését az Európai Unió egy évvel, 2015 végéig elhalassza.⁴⁶ Oroszország cserébe azt ígérte, hogy mindent megtesz az 2014. szeptember elején megkötött ukrainai *Minszk I. fegyverszüneti megállapodás* tartósságáért. Miután azonban kiderült, hogy a fegyverszünet nem hozott valódi rendezést, a társulási megállapodás végül hatályba lépett Ukrajna és az Európai Unió között.

⁴⁴ The Military Doctrine of the Russian Federation, 12/m pont.

⁴⁵ Ian TRAYNOR: Russia 'blackmailed Ukraine to ditch EU pact', [online], 2013. 11. 22. Forrás: theguardian.com [2020. 01. 01.]

⁴⁶ European Commission: Joint Ministerial Statement on the Implementation of the EU-Ukraine AA/DCFTA, [online], 2014. 09. 12. Forrás: ec.europa.eu [2020. 01. 01.]

Oroszország hasonló eszközökkel igyekezett hátráltatni a Moldovával kötendő megállapodást is. A vilniusi csúcs előtt Dmitrij Rogozin orosz miniszterelnök-helyettes azzal fenyegette meg Chişinău-t, hogy ha Moldova aláírja a társulási megállapodást, akkor Moszkva kész a közelgő tél közepén leállítani a gázzállításokat.⁴⁷ Nem sokkal később, 2014 nyarán Oroszország megkísérelte felszítani a gagauz autonóm területek szeparatizmusát is, mintegy folytatva a 2014 tavaszán kezdődött ukrajnai eseményeket.⁴⁸ Moldova a nyomás ellenére 2014 nyarán szintén aláírta a társulási megállapodást. Bár a 2016 decemberében megválasztott új, nyíltan oroszbarát új moldáv elnök, Igor Dodon ígéretet tett rá első moszkvai látogatása alkalmával, hogy kész felmondani a társulási megállapodást és inkább az Eurázsiai Unió felé orientálni az országot,⁴⁹ a felvetés heves ellenállást váltott ki a moldáv kormányzatból, így végül az EU-val kötött megállapodás hatályban maradt. Jellemét tekintve hasonló, bár részleteiben eltérő orosz nyomás – gazdasági blokád és a szeparatista konfliktusok felhasználása – nehezítette Grúzia társulási megállapodásának aláírását is.

Az orosz nyomás kétségtelenül eredményes volt viszont Örményország esetében. Jereván hosszas tárgyalások után 2013 szeptemberében bejelentette, hogy az ország az Eurázsiai Unió tagjává kíván válni.⁵⁰ Bár a tényleges aláírást az örmény vezetés még több, mint egy évig tudta halogatni, 2014 végén végül aláírták a megállapodást, és 2015. január elsejétől az ország az Eurázsiai Unió tagja lett. Az örmény döntésben alapvetően biztonságpolitikai megfontolások játszottak főszerepet. A Törökországgal meglévő feszült viszony és az Azerbajdzsánnal fennálló, hegyi-karabahi befagyott konfliktus körülményei közepette Jerevánnak olyan szövetségesre volt szüksége, amely képes az ország katonai, *hard security* biztonságát is garantálni a gazdasági támogatás mellett. Oroszország eleve ilyen szövetséges volt a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete révén, míg az Európai Unió katonai garanciák nyújtására nem volt alkalmas.⁵¹

⁴⁷ Blackmail: Russia Warns to Cut off Energy Supplies to Moldova, [online], 2013. 09. 02.

Forrás: moldova.org [2020. 01. 01.]

⁴⁸ Kamil CAŁUS, Agata WIERZBOWSKA-MIAZGA: Russia Is Playing Harder for Moldova, [online], 2014. 04. 02.

Forrás: osw.waw.pl [2020. 01. 01.]

⁴⁹ Cristi VLAS: Moldova President Igor Dodon visiting Putin: After next elections, I will ask for cancelling the Association Agreement with the EU, [online], 2017. 01. 18. Forrás: moldova.org [2020. 01. 01.]

⁵⁰ Vladimir SOCOR: Armenia Chooses Russia and Eurasia over the European Union, *Eurasia Daily Monitor*, 10. évf. 156. sz. (2013. 09. 05.)

⁵¹ Mher ALMASIAN: Why Armenia Chose the Eurasian Economic Union, [online], 2014. 12. 03.

Forrás: thearmenite.com [2020. 01. 01.]

A 2016-ban lezajlott rövid, négynapos karabahi háború az örmény vezetést az ország külpolitikájának, és különösen az Oroszországhoz való viszony átértékelésére kényszerítette.⁵² Amellett, hogy az orosz gazdaság nehézségei miatt csökkentek az Örményországnak juttatott támogatások is, az igazi problémát az jelentette, hogy Moszkva Azerbajdzsánnak is adott el modern fegyvereket, amelyeket az azeri vezetés aztán Hegyi-Karabahban vetett be. A történet hatására Jereván elkezdte az orosz függés ellensúlyozása érdekében újra erősíteni az EU-val való viszonyát, sőt, Törökország irányába is tett óvatos lépéseket. Az EU-hoz való ismételt közeledés eredményeként 2017 novemberében aláírásra került az Átfogó és Továbbfejlesztett Partnerségi Megállapodás (Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement, CEPA) az Európai Unió és Örményország között.⁵³ Az új egyezmény, bár tartalmában jóval kevesebb, mint a társulási megállapodás, és nem ad vízummentességet sem, egyrészt jelentős szimbolikus értékkel bír, másrészt bővíti az EU és Örményország között a politikai párbeszéd és az együttműködés kereteit számos *soft security* területen, például a környezetvédelem és a korrupció elleni harc kapcsán.

Összességében tehát elmondható, hogy a posztszovjet térségben Oroszországnak az Európai Unió Keleti Partnerségével szembeni feltartóztatási politikája hozott bizonyos sikereket. A Keleti Partnerség hat országából csak kettővel, Grúziával és Moldovával tudta az Európai Unió az eredetileg tervezett ütemben megkötni a társulási megállapodásokat. Ukrajna esetében az egyezmény aláírása és implementálása jelentős késést szenvedett, Örményországot pedig az orosz nyomás arra kényszerítette, hogy a nyugati orientáció helyett végül az Eurázsiai Uniót válassza. A Keleti Partnerség másik két országa, Belarusz és Azerbajdzsán soha nem is ambicionált ennyire szoros viszonyt az EU-val, orosz szempontból tehát nem kellett érdemben tartani a két ország európaizálódásától.

A posztszovjet államoktól való védelmi ipari függés felszámolása

A Szovjetunió védelmi ipara óriási kiterjedésű, teljes mértékben integrált rendszer volt. A tizenöt tagköztársaságból álló államban a védelmi ipari létesítmények elhelyezkedését alapvetően határozta meg egyrészt a második világháború idején, 1941-ben a német támadás elől a hadiüzemek biztonságos területre, leg-

⁵² Areg GALSTYAN: *Armenia Is Rethinking Relations with Russia*, [online], 2018. 01. 30. Forrás: intersectionproject.eu [2020. 01. 01.]

⁵³ European External Action Service: *New Agreement Signed between the European Union and Armenia Set to Bring Tangible Benefits to Citizens*, [online], 2017. 11. 24. Forrás: eeas.europa.eu [2020. 01. 01.]

inkább az Urál mögé való telepítése; másrészt pedig azok a hidegháború alatti megfontolások, hogy a hadiipart egy lehetséges nyugati támadás elől az ország belsejébe, védett helyekre kell telepíteni. Harmadikként jelen volt az a stratégiai faktor is, hogy lehetőség szerint az Oroszországi Föderáción kívül egyetlen tagköztársaság se legyen képes teljesen önállóan fegyverrendszereket gyártani, más megfogalmazásban tehát, egyetlen tagköztársaság se zsarolhassa Moszkvát. Mindez azt eredményezte, hogy bár minden tagköztársaság területén voltak jelentős védelmi ipari üzemek, ezek csak a legkritikább esetben gyártottak teljesen kész, komplett rendszereket. A legjellemzőbb az volt, hogy a tagköztársasági hadiiparok részegységeket, elemeket gyártottak, amelyek aztán orosz területen szereltek össze kész fegyverrendszerekké.

Mindezen megfontolások a földrajzi meghatározottságokon természetesen nem tudtak változtatni. Nagyméretű katonai hajógyárakat csak oda lehetett telepíteni, ahol erre alkalmas tengerpart volt, így került a szovjet hadihajógyártás legfontosabb, legnagyobb hajóegységeket gyártani képes üzeme az ukrajnai Nyikolajivbe. Rakétakísérleteket, és különösen űrtevékenységet csak extrém módon ritkán lakott, mégis a fő tevékenységet nem hátráltató klímájú – tehát lehetőség szerint igen száraz, felhő- és csapadékmentes – régióban lehetett végezni, ezért döntöttek az egyetlen szovjet űrrepülőtér, a Csillagváros néven is ismert létesítmény helyszínéül a kazahsztáni Bajkonur mellett.

Oroszország a kétezres évek elejétől kezdve törekedett rá, hogy lazítsa a posztszovjet államok védelmi iparától való függését, részben stratégiai, részben piaci megfontolásokból. Stratégiai értelemben ez azért volt lényeges, hogy el lehessen kerülni, hogy az utódállamok esetleg politikai vagy gazdasági koncessziókat kérjenek cserébe a csak általuk gyártott, ám Oroszország számára nélkülözhetetlen hadiipari termékekért.

Emellett azzal, ha az utódállamok területén gyártott részegységeket hazai bázison is elő lehet állítani, el lehet kerülni, hogy az utódállamok a világ fegyverpiacán Oroszország versenytársai lehessenek. A probléma egyáltalán nem csak elméleti volt: a kilencvenes évek végén, kétezres évek elején mind Ukrajna, mind Belarusz rendszeresen benne volt világ tíz legnagyobb fegyverexportőre között, elsősorban a szovjet időszakból maradt óriási, és immár felesleges készleteik kiárúsítása révén,⁵⁴ amellyel komoly konkurenciát jelentettek Oroszországnak.

A posztszovjet függések kiváltásának folyamata a kétezres évektől kezdve

---

⁵⁴ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI): [SIPRI Arms Transfers Database](https://www.sipri.org/databases/arms), [online].
Forrás: sipri.org [2020. 01. 01.]

gyorsult fel, párhuzamosan az orosz védelmi ipar régóta húzódo modernizációjával. A változás egyik fő oka az orosz katonai nagyhatalmaságot újratemeteni kívánó putyini politika volt, a másik pedig a 2008-ban grúziai háborúban szerzett keserű tapasztalatok. A reformok igen látványos kereskedelmi eredményekkel jártak: az ukrainai háború előtti utolsó évben, 2014-ben Oroszország több, mint tizenöt milliárd dollár (!) értékben exportált fegyvert, amivel stabilan a világ második legnagyobb exportőre tudott lenni akkoriban.⁵⁵ Szintén a posztszovjet függések kiváltásának szándékába illeszthető az a folyamat is, ahogyan Oroszország fokozatosan bezárta a posztszovjet országokban maradt katonai infrastruktúrájának legtöbb elemét, orosz területen felhúzott, új létesítményekkel helyettesítve őket (bővebben lásd a következő fejezetben.)

Az ukrainai háború védelmi ipari következményei

Ukrajna a Szovjetunió védelmi ipari szempontból második legfontosabb tagköztársasága volt, az Oroszországi Föderáció után. Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság területén számos olyan védelmi ipari létesítmény helyezkedett el, amelyeknek nem volt megfelelőjük a Szovjetunió más részeiben. Ilyen volt a nyikolajivi óriási katonai hajógyár-komplexum,⁵⁶ a zaporizsjei Motor Szics üzemben folyt a legfontosabb repülőgép- és helikopter-hajtóművek gyártása, de említhető a kijevi Antonov tervezőiroda és repülőgépgyár, illetve a mai Dnyipróban (2016-ig Dnyepropetrovszk) működő Juzsmas vállalat, amely a szovjet űrprogram indítójárműveit, hordozórakétáit és egyéb berendezéseit gyártotta, lényegében monopolhelyzetben.

A 2014-es ukrainai forradalomig és a háború kitöréséig az orosz és az ukrán védelmi ipar lényegében zökkenőmentesen tudott együttműködni. Számos üzem, mint például az Antonov vállalat vegyes tulajdonban volt, és a mindenkori elitek mind Moszkvában, mind Kijevben érdekeltek voltak a jövedelmező partnerség fenntartásában. Mindez természetesen nem jelentette azt, hogy a viszony mentes lett volna a rivalizálástól: a kétezres évektől kezdve az önálló ukrán védelmi ipar elkezdett konkurenciát is jelenteni Oroszország számára, elsősorban a páncélozott harcjárművek és harckocsik exportja területén. Kellemetlen orosz vereség volt, hogy 2009-ben az iraki hadsereg ukrán gyártmányú BTR-4-es gyalogsági

⁵⁵ Richard WEITZ: [Russia's Defense Industry: Breakthrough or Breakdown?](#), [online], 2015. 03. 06. Forrás: hudson.org [2020. 01. 01.]

⁵⁶ Ez valójában három különálló hajógyárból állt. A Fekete-tengeri Hajógyár (Nyikolajev Délnek is nevezték) gyártotta a legnagyobb szovjet hadihajókat, a 445. számú hajógyárban (más néven Nyikolajev Észak) épültek a kisebb hadihajók, míg az Okean üzem polgári hajókat gyártott.

harcjárműveket vásárolt, vagy az, hogy 2011-ben Thaiföld ukrán T-84-es harckocsik beszerzése mellett döntött⁵⁷ a Moszkva által kínált T-90-esek helyett. Ezzel együtt is az Oroszország számára fontos szektorokban – tehát azokon a területeken, ahol az ukrán gyártókapacitásnak nem volt orosz megfelelője – az együttműködés zavartalan volt. Ez az orosz szempontból alapvetően kedvező helyzet aztán 2014 után gyökeresen megváltozott.

A 2014-ben kitört ukrajnai konfliktusnak védelmi ipari szempontból két roppant fontos következménye lett Oroszország számára. Egyrészt, a 2014-től kezdődően bevezetett európai és amerikai szankciók elzárták Oroszország elől a nyugati katonai és kettős felhasználású termékek importjához való hozzáférést. Másrészt, a Moszkva és Kijev között radikálisan megromlott viszony következtében megszakadtak – bár nem azonnal – az orosz és az ukrán védelmi ipar közötti, korábban igen szoros kapcsolatok.

Mindez erős nyomás alá helyezte az orosz védelmi ipart, és arra kényszerítette, hogy minden eszközzel törekedjen az importfüggőség kiváltására, vagy, ha ez nem lehetséges, akkor a nyugati és az ukrán import helyettesítésére. Oroszország két párhuzamos importkiváltási programot indított: egyet a nyugati és NATO, egyet pedig az Ukrajnától való függés csökkentésére.⁵⁸ A függés súlyosságát jól érzékeltetik azok az adatok, hogy 2016-os állapotok szerint legkevesebb 826 féle orosz fegyverrendszerhez voltak szükségesek nyugati alkatrészek, és 186 olyan eszköz volt, amelyek gyártásához ukrán importra volt szükség. A nyugati függőség kiváltásának eredeti céldátuma csak 2025 volt, ezt azonban Moszkva kénytelen radikálisan felgyorsítani.⁵⁹

Oroszország egyes területeken kétségtelenül ér el sikereket a nyugati és az ukrán védelmi ipari import kiváltásában. A Motor Szics helikopter-hajtóműveit hosszú távon várhatóan képesek lesznek a szentpétervári Klimov gyár hajtóműveivel helyettesíteni, noha a termelési kapacitások jelenleg még nem elégségesek, így Moszkva még 2017-ben is kénytelen volt ukrán gyártmányú hajtóműveket vásárolni. Radikális, mindazonáltal helyi szinten hatékony megoldás volt, hogy a megszállt Kelet-Ukrajnából néhány kisebb gyárat egyszerűen átszállítottak orosz területre, és ott újra üzembe helyezték őket, többek között a Kolcsuga radarok alkatrészeit

⁵⁷ Anastasia KANAREVA, Bohdan KINASCHUK: [Ukraine's Tanks Are So Good, Its Own Army Can't Afford Them](#), [online], 2017. 09. 14. Forrás: en.hromadske.ua [2020. 01. 01.]

⁵⁸ Mathieu BOULEGUE: [Here Is How Russia's Military Industry Is Responding to Sanctions](#), [online], 2018. 02. 14. Forrás: nationalinterest.org [2020. 01. 01.]

⁵⁹ Igor SUTYAGIN: Russia's Military Reform: Why the Kremlin Needs the West, *RUSI Newsbrief*, Vol. 36. No. 6. (2016), 3.

gyártó Topaz üzemet.⁶⁰ Vannak azonban olyan elemek, amelyeket földrajzi okból nem lehet helyettesíteni, ilyen például a nagyméretű hadihajók gyártására alkalmas hajógyárak hiánya. Súlyos, alapvetően technológiai jellegű problémát jelent a high-tech eszközök hazai gyártásának megoldatlansága is: Dmitrij Rogozin miniszterelnök-helyettes az importkiváltás Achilles-sarkának nevezte a precíziós gépgyártás és a mikroelektronikai termékek oroszországi előállításának nehézségeit. Jelenleg nem lehet pontosan megítélni, hogy hosszú távon Moszkva mennyire lesz sikeres az import kiváltásával.

Mintegy mellékkövetkezményként ugyan, de az Oroszországgal igen szoros katonai kapcsolatokat ápoló Belarusz részéről is komoly aggodalmakat keltettek az ukrainai események, így Minszk is elkezdte megpróbálni lazítani a függését Oroszországtól (bővebben lásd a második fejezetben). Ez védelmi ipari szempontból egyrészt azt jelenti, hogy Belarusz elkezdett olyan új fegyverrendszereket gyártani, amelyek már nem orosz, hanem kínai közreműködéssel készülnek – ennek legekleatásabb példája a Polonez rakéta-sorozatvető.⁶¹

Másrészt Oroszország is felgyorsította saját, a belorusz védelmi ipartól való függéseinek felszámolását. A legfontosabb olyan eszköz, amelyet Oroszország korábban Belarustól szerzett be, a Minszki Kerek Traktor Gyár (MZKT) által előállított, nehéz és szupernehéz gumikerekes szállító járművek voltak. Belorusz, MZKT gyártmányú alvázakra épülnek többek között az orosz Topol-M interkontinentális ballisztikus rakéták és az Iszkander rakéták kerek hordozójárművei, a Tor-M2 harcászati légvédelmi rakétakomplexum egyes változatai, és számos más orosz harcjármű is. Ugyanakkor a 2017. május 9-i moszkvai, Vörös téren tartott hagyományos díszszemlén Oroszország már megmutatta a nagyközönségnek a Remdizel vállalat által gyártott, egyelőre még kísérleti, nehéz gumikerekes vontatókat,⁶² amelyek várhatóan hosszú távon képesek lesznek kiváltani az MZKT-től való függést. Ugyanakkor a belorusz védelmi ipar számos olyan, elsősorban elektronikai eszközt gyárt, amelyeket Oroszország továbbra sem tud hazai bázison előállítani, így bizonyos szintű függés várhatóan hosszú távon is megmarad.

⁶⁰ Russian „humanitarian” trucks leaving with stolen factory equipment, [online], 2014. 08. 23. Forrás: euromaidanpress.com [2020. 01. 01.]

⁶¹ Polonez Multiple Launch Rocket System (MLRS), Belarus, [online], 2018. Forrás: army-technology.com [2020. 03. 01.]

⁶² Первая публичная демонстрация тягачей по ОКП „Платформа-0”, [online], 2017. 05. 10. Forrás: bmpd.livejournal.com [2020. 03. 01.]

Katonai együttműködés a posztszovjet térség államaival mint az orosz biztonságpolitika eszköze

Az első fejezetben bemutatott stratégiai biztonság- és védelempolitikai célok elérése érdekében Oroszország számos, egymást átfedő keretben folytat katonai együttműködést a posztszovjet térség országaival. A Szovjetunió felbomlását követően a tizenöt utódállam számos égető biztonsági kihívással nézett szembe, melyek között voltak akut katonai feszültségek is.

Nagystratégiai értelemben ugyanis eleinte egyáltalán nem volt biztos, hogy a tizenöt egykori szovjet tagköztársaság határai válnak a végleges nemzeti határokká, hiába egyeztek meg így a Szovjetunió felbomlását kimondó vezetők először 1991 december elején Belovezszzkaja Puscsában, majd szélesebb körben december 21-én Alma-Atában. Grúziában és Moldovában a kilencvenes évek elején szeparatista konfliktusba torkolló polgárháború zajlott, Örményország és Azerbajdzsán pedig a nyolcvanas évek vége óta harcolt Hegyi-Karabahért. Utóbbi konfliktus csak 1994-ben ért véget. Polgárháború zajlott Tádzsikisztánban is, amely az ottani üzbég etnikumú lakosság tömeges menekülését eredményezte. Szeparatista konfliktusok veszélyeztették Oroszország egységét is, melyek közül a csecsenföldi szintén háborúra torkollt. Ukrajnának meg kellett birkóznia a Krím-félszigeten kibontakozó, helyi népszavazásig is eljutó szeparatizmussal; a konfliktus végül azzal fejeződött be, hogy a Krím széleskörű autonómiát kapott Ukrajnán belül.

Katonai értelemben a legégetőbb kérdés az volt, hogyan lehet rendezni a szovjet felbomlás után a területükön maradt nukleáris fegyverek révén atomhatalommá vált Belarusz, Kazahsztán és Ukrajna helyzetét.⁶³ Előbbi kettő viszonylag gyorsan lemondott a „megörökölt” fegyverekről, amelyeket aztán amerikai és orosz segítséggel leszereltek. Ukrajna csak azt követően kötelezte el magát atomfegyvereinek leszerelése mellett, hogy az 1994-es budapesti memorandumban nagyhatalmi garanciákat kapott az Egyesült Államoktól, Oroszországtól és Nagy-Britanniától szuverenitása és területi integritása tiszteletben tartásáról. Az atomfegyverek sorsa mellett megoldandó problémaként jelentkezett továbbá az egykori szovjet hadsereg felosztása is Oroszország és az utódállamok között, illetve az ott állomásozó orosz egységek kivonása a posztszovjet országok területéről.

⁶³ Ukrajna 1662, Kazahsztán pedig 1410 nukleáris fegyvert „örökölt”, ezzel a világ harmadik és negyedik legerősebb atomhatalmává váltak volna. Don Oberdorfer: [3 Ex-Soviet states to give up A-arms](#), [online], 1992. 05. 31. Forrás: [washingtonpost.com](#) [2020. 03. 01.]

Ennyire instabil biztonsági környezetben teljes mértékben indokolt volt, hogy a Szovjetunió megszűnését kimondó Belovezsszkaja Puscsa-i találkozón a résztvevő orosz, belorusz és ukrán vezetők egyúttal megalakították a Független Államok Közösségét (FÁK) is. A szervezethez 1992 folyamán csatlakozott Örményország, Üzbegisztán és Kirgizisztán. Egy évvel később taggá vált Azerbajdzsán, Grúzia és Tádzsikisztán is, Moldova pedig 1994-ben csatlakozott. Ukrajna sosem vált a szervezet teljes jogú tagjává, mindvégig csak társult tagsága volt, Grúzia pedig a 2008-as háborút követően 2009-ben kilépett a szervezetből. A posztszovjet térség legzártabb, legizoláltabb országa, Türkmenisztán csak 2005-től vált társult taggá – a FÁK egyébként az egyetlen olyan posztszovjet integrációs szervezet, amelyben Aşgabat részt vesz. A három balti állam viszont egyáltalán nem csatlakozott a szervezethez, ugyanis kezdettől fogva az euro-atlanti integrációra törekedtek, illegitim, megszállt időszakként tekintve a Szovjetunió részeként töltött éveikre.

Multilaterális biztonságpolitikai együttműködési keretek

A FÁK-nak és az orosz biztonságpolitikának kezdettől fogva célja volt, hogy elősegítse az utódállamok közötti szoros katonai együttműködést, lehetőleg Moszkva dominanciájának megőrzésével, ez azonban kudarcot vallott. Létrehozták ugyan a FÁK egyesített főparancsnokságát, de az utódállamok gyorsuló önállósodása miatt ez csak néhány évig működött. Az érdemi katonai együttműködés ellen hatottak emellett a tagállamok közötti erősödő érdekellentétek is. Jelenleg a FÁK-on belül a biztonságpolitikai együttműködés a terrorizmus és kábítószer-kereskedelem elleni harcra, valamint az illegális migráció visszaszorítására koncentrál, míg a katonai együttműködés fő – a FÁK-nál jóval szűkebb – keretét a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete jelenti.

A Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (KBSzSz)

A FÁK-térségbeli közös biztonság- és védelempolitikát célzó orosz erőfeszítések legnagyobb eredménye az 1992 májusában Taskentben aláírt kollektív biztonságról szóló egyezmény volt. A dokumentumot eredetileg hat FÁK tagállam vezetője látta el kézjeggyel: Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Örményország, Tádzsikisztán és Üzbegisztán. Egy évvel később csatlakozott Belarusz, Azerbajdzsán és Grúzia is, ám utóbbi kettő Üzbegisztánnal együtt 1999-ben kilépett a szervezetből. Taskent 2006-ban a visszalépés mellett döntött, ám 2012-ben ismét kilépett. Két ország, Afganisztán és Szerbia 2013 óta megfigyelőként vesz részt a KBSzSz munkájában.

Így a szervezetnek jelenleg hat teljes jogú tagállama van, központja Moszkva, hivatalos nyelve pedig az orosz. A szervezet működésében erős és egyértelmű orosz dominancia érvényesül.

A 10 cikkelyből álló szerződés⁶⁴ kimondja, hogy a felek tartózkodnak az erő alkalmazásától az államközi kapcsolatokban. A résztvevő államok nem lépnek be olyan katonai csoportosulásokba, amelyek egy másik résztvevő ellen irányulnak. A felek vállalják, hogy konzultálnak egymással az érdekeiket érintő nemzetközi biztonsági kérdésekről. Ha fenyegetés érné a felek egyikének szuverenitását, vagy területi integritását, konzultáció után megteszik a megfelelő lépéseket annak elhárítására. Az egyik felet ért agressziót minden fél saját magát ért agressziónak tekint, és minden segítséget megad annak visszaverésére – ez azonban nem egyenértékű a kollektív védelmi garanciával. A szerződés végrehajtására a résztvevők létrehozták a Kollektív Biztonság Tanácsát, valamint az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságát.

A szerződés elvileg nyitva áll minden csatlakozni kívánó ország előtt és 5 évre kötötték, meghagyva a hosszabbítás lehetőségét. A 2002-ben történt meghosszabbítás során az együttműködést Kollektív Biztonság Szerződése Szervezetévé keresztelték át, állandó struktúrákat hozva létre. 2009-ben emellett – a NATO Rapid Reaction Force mintájára – felállították a szervezet gyorsreagálású erőit is, melyeknek elsősorban válságkezelő, békefenntartó feladatokat szántak. A gyorsreagálású erők rendszeresen gyakorlatoznak, a legutóbbi nagyszabású gyakorlatra, a „*Harci Testvériség 2017*”-re 2017 októberében került sor Belaruszban, 12.000 fő részvételével.⁶⁵

A 2010 áprilisában Kirgizisztánban történt forradalom során az akkori kirgiz elnök, Kurmanbek Bakijev segítséget kért a KBSzSz-től, azonban a szervezet – elsősorban Moszkva, és kisebb részben Örményország ellenállása miatt – nem avatkozott be a válságba, amely végül Bakijev távozásához vezetett. Ezt követően június elején etnikai zavargások törtek ki Dél-Kirgizisztánban a kirgiz és üzbegek lakosság között. Roza Otunbajeva kirgiz ideiglenes elnök hiába kérte a KBSzSz békefenntartó erők segítségét, Moszkva végül a be nem avatkozás mellett döntött, kirgiz belügynek minősítve a történeteket.⁶⁶ Oroszország mindössze saját, észak-kirgizisztáni

⁶⁴ A hatályos, 2002-ben aláírt szerződés szövege angolul: [Charter of the Collective Security Treaty Organization](#), [online], 2002. 10. 06. Forrás: en.kremlin.ru [2020. 03. 01.]

⁶⁵ Alex GORKA: [CSTO Sets Up Peacekeeping Force](#), [online], 2018. 02. 11. Forrás: strategic-culture.org [2020. 03. 01.]

⁶⁶ Alexey MALASHENKO: [Russia and the Crisis in Osh](#), [online], 2010. 06. 15. Forrás: carnegie.ru [2020. 03. 01.]

bázisa védelmére telepített légideszant csapatokat, az ország déli részére csak humanitárius segítséget küldött,⁶⁷ így a válság csak június végére csendesedett le.

A kirgizisztáni eseményeket követően még 2010-ben módosították a KBSzSz alapokmányát.⁶⁸ Jelentősen kiszélesítették mindazon támadások fogalmát, amelyek ellen a szerződés védelmet nyújt, az agresszió mellett beemelve „*a fegyveres támadások egyéb formáit, amelyek veszélyeztetik bármely részes állam biztonságát, stabilitását, szuverenitását és területi integritását.*” A megfogalmazás egyértelműen a belső ellenzékkel szembeni fellépés lehetőségére vonatkozott, a módosítás elfogadásától kezdve tehát bármely KBSzSz tagállam kérheti a szervezet többi tagjának fellépését a belső fenyegetések kezelésére is. Szintén lényeges módosítás volt, hogy megteremtették a lehetőségét annak, hogy a KBSzSz erőit a részes államok területén kívül is alkalmazni lehessen „*a nemzetközi biztonság érdekében.*” Ez a változtatás sok szempontból a NATO *out of area operations* koncepciójának átvételét jelentette. Az ukrajnai válság tetőpontján, 2015-ben Nyikolaj Borgyusa KBSzSz főtitkár fel is ajánlotta, hogy ha az ENSZ felkérné, a szervezet képes volna békefenntartókat küldeni Kelet-Ukrajnába. A többi KBSzSz tagállam – elsősorban Belarusz és Kazahsztán – ellenállásán azonban az ötlet hamar elbukott, így a javaslat sosem került az ENSZ elé.

A kirgizisztánihoz hasonló hitelesség-vesztéssel végződött a KBSzSz számára a 2016 áprilisában lezajlott azeri–örmény háború is Hegyi-Karabahban. A jereváni vezetés ugyanis hiába várt határozott támogatást Moszkvától, az orosz döntéshozók még egységes álláspont kialakítására is képtelenek voltak: miközben a KBSzSz vezetése elítélte Azerbajdzsánt az agresszióért, közben Dmitrij Rogozin miniszterelnök-helyettes Bakuban az orosz fegyverszállítások folytatását ígerte.⁶⁹

Összességében elmondható, hogy a KBSzSz eddig mindkét olyan esetben, amikor valamelyik tagját külső vagy belső támadás érte, képtelenek bizonyult a hatékony fellépésre, nem sikerült tehát érvényt szerezni a szerződésben foglalt vállalásoknak. Noha ez kétségtelenül gyengíti a szervezet hitelességét, ez nem jelenti a KBSzSz végét, vagy jelentéktelenné válását: 2018. februári hírek szerint⁷⁰ a szervezet az ENSZ felkérésére megkezdte a felkészülést a nemzetközi békefenntartó műveletekben való részvételre, ez azonban jelen elemzés lezárása idején még nem fejeződött be.

⁶⁷ Anna MATVEEVA: *Kyrgyzstan in Crisis*, Crisis States Working Papers Series, No. 2. (2010. szeptember), 35.

⁶⁸ *Protocol on Amendments to the Collective Security Treaty has been submitted to the State Duma for ratification*, [online], 2011. 08. 31. Forrás: en.kremlin.ru [2020. 03. 01.]

⁶⁹ Mikayel ZOLYAN: *The Karabakh conflict after the „four-day war”: a dynamic status quo*, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 15. No. 4. (2017), 111–119., 115–116.

⁷⁰ Gorka: i. m.

A Sanghaji Együttműködés Szervezete (SESz)

A Sanghaji Együttműködés Szervezetét (Shanghai Cooperation Organization, SCO) 2001-ben hozta létre Kína, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Tádzsikisztán és Üzbegisztán. A hat alapító tag mellé 2017-ben csatlakozott India és Pakisztán is, továbbá megfigyelői státusban vesz részt a szervezet munkájában Belarusz, Irán, Afganisztán és Mongólia is.

A szervezet három fő területen igyekszik elősegíteni a tagok közti együttműködést, mégpedig biztonságpolitikai, gazdasági és kulturális téren. A három közül egyértelműen a biztonságpolitikai dimenzió a leghangsúlyosabb. Itt a fő cél a tagok által legfontosabbnak tekintett biztonsági kihívások, úgymint a terrorizmus, a szeparatizmus és a vallás szélsőségei elleni együttes fellépés.

A szervezetnek két hivatalos nyelve van, az orosz és a kínai. A legfontosabb döntéshozó szerve az Államfők Tanácsa, amely évente ül össze egy-egy tagállami fővárosban. Létezik emellett a kormányfők és a külügyminiszterek tanácsa is, a napi szintű vezetést pedig a Pekingben működő Titkárság látja el. A biztonsági fenyegetések elleni fellépés koordinációját a taskenti székhelyű, 2004-ben létrehozott Regionális Antiterrorista Szervezet látja el. A fentebb felsorolt kihívások mellett prioritásként kezelik a határokon átnyúló drogkereskedelem és a hozzá kapcsolódó szervezett bűnözés elleni küzdelmet is.

A szervezet rendszeresen tart hadgyakorlatokat is, melyek során részben a felkelés elleni műveleteket (counter-insurgency), illetve nagyszabású hadműveleteket gyakorolnak.⁷¹ Noha a Sanghaji Együttműködés Szervezetének működését eredetileg a két alapító nagyhatalom, Kína és Oroszország dominálta, mára részben Kína túlsúlya, részben pedig India és Pakisztán csatlakozása révén a szervezet egyre kevésbé tekinthető az orosz külpolitika eszközének.

Moszkva számára a SESz jelentősége kettős: a szervezet egyrészt továbbra is alkalmas mindazon regionális biztonsági kihívások elleni fellépésre, amelyek orosz és kínai szempontból egyaránt problémát jelentenek, így például a terrorizmus és a szeparatizmus.⁷² Másrészt, olyan intézményesített keretét adja a Kínával való együttműködésnek, amelynek révén Oroszország képes lehet kezelni Kína nyomasztó katonai, gazdasági és népességbeli fölényét.

⁷¹ Marcel DE HAAS: *War Games of the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization: Drills on the Move!*, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 29. No. 3. (2016), 378–406.

⁷² Marc LANTEIGNE: *Russia, China and the Shanghai Cooperation Organization: Diverging Security Interests and the 'Crimea Effect'*. In: Helge BAKKISRUUD, Elana Wilson ROWE (szerk.): *Russia's Turn to the East*, Palgrave Pivot, 2018, 119–138.

A szervezet jövőjét illetően azonban egyre élesebb törésvonal látszik Moszkva és Peking között: míg Kína inkább a gazdasági dimenziót hangsúlyozná, addig Oroszország inkább a katonai biztonság kérdésre koncentrálna. Ez az ellentét várhatóan hosszú távon is kihat a SESz működésére.

Bilaterális biztonságpolitikai együttműködések

A fentiek mellett Oroszországnak a posztszovjet térség minden országával számos kétoldalú katonai együttműködési megállapodása van. Ezek spektruma igen széles, a teljesen technikai aspektusoktól a felsőoktatási együttműködésen át a közös hadgyakorlatok lebonyolításáig. Külön kategóriát jelentenek azok az együttműködések, amelyek keretében Oroszország csapatokat állomásoztathat, vagy katonai objektumokat működtet az adott ország területéről, ezekről az alábbiakban bővebben lesz szó.

A kétoldalú együttműködések közül kiemelkedik a Belarusszal fennálló szoros viszony, ez ugyanis bizonyos aspektusokban túllép a hagyományos államközi együttműködésen, és az integráció felé mozdul el.

Az orosz–belorusz katonai együttműködés

A posztszovjet térség országai közül Oroszországnak a legszorosabb katonai kapcsolatai egyértelműen Belarusszal vannak. A kiemelkedően közeli viszony a Szovjetunió megszűnésétől kezdve folyamatosan fennáll, és párhuzamosan fejlődött az orosz–belorusz államközi együttműködéssel.

A 2016-ben elfogadott új belorusz katonai doktrína szerint⁷³ Oroszország Belarusz elsődleges partnere az ország katonai biztonságának garantálásában, mind a KBSzSZ, mind a Belorusz–Orosz Államszövetség,⁷⁴ mind pedig kétoldalú egyezmények révén. A hatályos belorusz katonai doktrína a fenyegetettség-percepciót tekintve lényegében megegyezik az oroszsal. A használt fogalmak teljesen azonosak, és tartalmilag azonos a NATO mint katonai kockázatot jelentő tényező felfogása is.⁷⁵ Az orosz katonai doktrína is kiemelt fontosságot tulajdonít az Államszövetségnek, saját területe elleni támadásnak tekintve bármely, az Államszövetség ellen irányuló támadást.⁷⁶

⁷³ Военная доктрина Республики Беларусь, [online], 2016. 07. 20. Forrás: mil.by [2020. 03. 01.]

⁷⁴ Az Államszövetség egy, eredetileg szupranacionális céllal létrejövő, ám a gyakorlatban államközi szinten megkezdett, integrációs kezdeményezés Oroszország és Belarusz között. Bővebben lásd: RÁcz András: *A belorusz–orosz viszony és a szuverenitás problémája*, *Külügyi Szemle*, 2013/3., 5–15., 5-8. o.

⁷⁵ András RÁcz: *Friends Will Be Friends: The New Military Doctrine of Belarus*. In: *Coping with Complexity in the Euro-Atlantic Community and Beyond: Riga Conference Papers 2016*, Riga, 2016, 230–38.

⁷⁶ *The Military Doctrine of the Russian Federation*, [online], 2015. 06. 29. Forrás: rusemb.org.uk [2020. 01. 01.]

Az Államszövetség első saját katonai doktrínáját 2001-ben fogadták el,⁷⁷ és ez a dokumentum is kollektív védelmi garanciát biztosított, nyíltan megemlítve azt a lehetőséget is, hogy Oroszország akár nukleáris fegyverrel is válaszolhat az Államszövetség bármely tagját ért, tömegpusztító fegyverrel végrehajtott, vagy az állam létét veszélyeztető, tömeges hagyományos támadásra. Alapvetően az ukrajnai eseményekre reagálva az Államszövetség katonai doktrínájának új kiadása⁷⁸ már 2016 óta készül, jelen elemzés lezárása idején még nem jelent meg az új változat. A késésben döntő szerepe van az orosz–belorusz viszony feszültségeinek is. A dokumentum frissített változata ugyanis 2018. decemberi állapot szerint immár kizárólag csak Alekszandr Lukasenko belorusz elnök aláírására vár,⁷⁹ aki azonban ezt folyamatosan halogatja, próbálva a dokumentumot eszközként használni Moszkvával szemben.

Az Államszövetség keretében zajló katonai együttműködés mellett van két másik olyan dimenzió is, amely túlmegy a hagyományos államközi kapcsolatokon és az integráció felé mutat. Az egyik a két ország integrált légvédelmi rendszere, amelyet formálisan 2009-ben hoztak létre, ám Minszk halogató magatartása miatt továbbra sem működik teljesen integráltan, az erről szóló ismétlődő orosz bejelentések⁸⁰ ellenére sem. Hasonló a helyzet a másik integrációs projekttel, az 1999-ben létrehozott közös regionális harccsoporttal (Regionalnaja Gruppirovka Vojszk). Orosz szempontból mindkét projekt teljes megvalósulását az hátráltatja, hogy a belorusz vezetés vonakodik saját fegyveres erőit közvetlenül orosz parancsnokság alá rendelni.

Belarusz területén két orosz katonai objektum is működik (bővebben lásd később), és Oroszország hosszú ideig tervezett egy katonai légbázist is nyitni az országban, ami azonban a belorusz vezetés tartós ellenállása miatt feltehetően lekerült a napirendről.⁸¹ Az ilyen tartalmú belorusz nyilatkozatok mellett erre utal az is, hogy Oroszország Kalinyingrádban újra létrehozta az ott a szovjet időkben működő 689. repülőezredet,⁸² ami valószínűleg kiváltja a Belaruszba tervezett bázist.

⁷⁷ О Военной доктрине Союзного государства, [online], 2001. 12. 26. Forrás: docs.cntd.ru [2020. 03. 01.]

⁷⁸ Юрий Сизов: Обновленная Военная доктрина может быть вынесена на рассмотрение Госсовета, [online], 2018. 03. 12. Forrás: rg.ru [2020. 03. 01.], illetve Сергей Осипов: Сила в единстве. Как обновится военная доктрина Союзного государства?, [online], 2018. 03. 28. Forrás: aif.ru [2020. 03. 01.]

⁷⁹ Putin Endorses Union State's draft military doctrine, [online], 2018. 12. 19. Forrás: TASS [2020. 03. 01.]

⁸⁰ Keir GILES: New Agreement With Belarus Could Extend Russia's Reach Into Europe, [online], 2016. 04. 18. Forrás: chathamhouse.org [2020. 03. 01.]

⁸¹ Siarhei BOHDAN: Belarus's new Russian arms: what Minsk has given in exchange, [online], 2017. 03. 03. Forrás: belarusdigest.com [2020. 03. 01.]

⁸² Anna Maria DYNTER: Challenges for Belarusian Security Policy, [online], 2018. 01. 23. Forrás: pism.pl [2020. 03. 01.]

A két ország rendszeresen tart közös hadgyakorlatokat. Ezek közül a legnagyobb nyilvánosságot a négyévente megrendezett *Zapad* (Nyugat) gyakorlatok kapják, amelyből 2017-ben volt az utolsó. A közös hadgyakorlatok mellett igen közeli a két ország együttműködése a katonai felsőoktatás és a vezérkari képzés területén is.

A belorusz és az orosz hadiipar szoros egymásrautaltságban működik.⁸³ Bár ezt a viszonyt túlsúlya révén Oroszország dominálja, a függés nem teljesen egyoldalú: a belorusz hadiipar is számos olyan eszközt gyárt, amelynek nincs orosz megfelelője, így azokat Moszkva továbbra is Minszktől szerzi be, amint azt az első fejezetben láttuk.

Végül, de nem utolsósorban, meg kell említeni a titkosszolgálati együttműködést is. A belorusz Állambiztonsági Bizottság (Komitet Goszudarsztvennoj Bezopasznyosztii, KGB) és az orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat (Fegyerálnaja Szluzsba Bezopasznyosztii, FSZB) között már 1992 májusában, az orosz Külső Hírszerző Szolgálattal (Szluzsba Vnyesnyej Razvedki) pedig 1992 októberében írták alá az együttműködési megállapodásokat,⁸⁴ az orosz és belorusz titkosszolgálatok viszonya tehát kezdettől fogva igen szoros. Még közelebb a viszony a belorusz és az orosz katonai felderítés között. Erre utalnak a más országokból érkező hírek is: a litván állambiztonsági szolgálat 2017-es évről szóló összefoglaló jelentése szerint az orosz és belorusz titkosszolgálatok közösen hajtanak végre akciókat EU és NATO tagállamok ellen.⁸⁵ Érdekeség, hogy 2014-ben egy belorusz diplomatát azért utasítottak ki Lengyelországból, mert Oroszország számára végzett kémtevékenységgel vádolták.⁸⁶

Fontos látni ugyanakkor, hogy az orosz–belorusz viszony lényegesen bonyolultabb, mint egy egyszerű patrónus-kliens kapcsolat. Alekszandr Lukasenko, az országot 1994 (!) óta irányító elnök legfontosabb törekvése Belarusz szuverenitásának megőrzése, az Oroszországtól való igen szoros és komplex gazdasági és politikai függés ellenére is. Bár ez a szuverenitás lassan szűkül, leginkább gazdasági és védelmi területen, Minszk továbbra is autonóm módon hoz döntéseket, és ezek egyáltalán nem mindig esnek egybe Moszkva szándékaival. A belorusz vezetés ugyanis kiemelkedő ügyességgel képes magát nélkülözhetetlenné feltüntetni Oroszország számára mind katonai, mind energiatranzit szempontból, és ezért cserébe különféle koncessziókat kicsikarni.

⁸³ Anaïs MARIN: *Trading off Sovereignty. The Outcome of Belarus's Integration with Russia in the Security and Defence Field*, *OSW Commentary* 107. (2013. április 29.), 6. o.

⁸⁴ Комитет государственной безопасности Республики Беларусь: *Международное сотрудничество*, [online], 2014. Forrás: kgb.by [2020. 03. 01.]

⁸⁵ State Security Department of the Republic of Lithuania: *National Threat Assessment 2018*, [online], 2018. Forrás: kam.lt [2020. 03. 01.], 30.

⁸⁶ Vadzim Smok: *Belarusian Espionage: Abroad and at Home*, [online], 2014. 11. 21. Forrás: belarusdigest.com [2020. 03. 01.]

Az ukrajnai háború alapvető változásokat hozott Belarusz biztonságpolitikájában és az Oroszországhoz való viszonyának megítélésében is. A Krím-félsziget elcsatolását és a kelet-ukrajnai konfliktus kitérését ugyanis Minszkben úgy értelmezték, hogy Oroszország kész akár katonai erővel is érvényt szerezni saját akaratának, beleértve ebbe más országok területi integritásának megsértését is, ez pedig akut fenyegetést jelent(ett) Belarusz számára is. Lukasenko így a válság kitörése óta igyekszik magát a Kelet és a Nyugat közé pozícionálni, lehetőség szerint távolodva Oroszországtól. Ezt a manőverezési szándékot mutatja, hogy Minszk nem ismer- te el a Krím-félsziget orosz annexióját, viszont sikeresen tudott a kelet-ukrajnai fegyverszüneti tárgyalások helyszínévé válni, újraindította katonai kapcsolatait az Egyesült Államokkal, és óvatos nyitást kezdeményezett az Európai Unió felé is.

Mindezen lépések azonban nem lazítottak az ország szoros gazdasági és a KB-SzSz-en keresztül meglévő katonai függésén Oroszországtól.⁸⁷ Erősen kérdéses tehát, hogy Minszk mennyi ideig lesz képes fenntartani ezt az egyensúlyozásra törekvő külpolitikát, különösen Vlagyimir Putyin 2018. március 18-i újválasztása és a gyors ütemben romló orosz–nyugati kapcsolatok körülményei között. A belorusz–orosz katonai együttműködés igazi fontosságát a NATO biztonságára gyakorolt hatása adja, ugyanis egy NATO–Oroszország konfliktus esetén Belarusz minden bizonnyal az elsők között válna hadszínterré. A Zapad-2017 nevű közös orosz–belorusz hadgyakorlatot számos nyugati elemző úgy értékelte, mint Moszkva Minszknek szóló üzenetét a szuverenitás határainól.⁸⁸

A regionális katonai jelenlét fenntartása

A Szovjetunió felbomlását követően az összes utódállamban, ideértve a három balti köztársaságot is, még évekig állomásoztak a korábban ott tartózkodó orosz csapatok, illetve működtek az utódállamok területén maradt orosz bázisok és a katonai infrastruktúra egyéb elemei. A balti államokból Moszkva a helyi kormányok nyomására a kilencvenes évek elején kivonta csapatait és bezárta az ottani létesítményeket; közülük a legutolsó a lettországi Skrunda mellett működő, korai előrejelző radarállomás volt, amely 1998 szeptemberéig működött. A többi utódállamban viszont mindenhol maradt orosz katonai jelenlét, noha jellegében és létszámában erősen eltérő módon, amely a teljes értékű katonai bázistól a „befagyott”

⁸⁷ Arkady MOSHES: [Belarus's Renewed Subordination to Russia](#), PONARS Eurasia Policy Memo No. 329., Augusztus 2014.

⁸⁸ Emily FERRIS: [The True Purpose of Russia's Zapad Military Exercises](#), [online], 2017. 10. 04. Forrás: [foreignaffairs.com](#) [2020. 03. 01.]

konfliktusok (bővebben lásd a harmadik fejezetben) fenntartásában közreműködő orosz erőknél át a katonai infrastruktúra elszigetelt elemeiig terjedt.

A regionális katonai jelenlét fenntartásának céljai között szerepelt az is, hogy Moszkva ellensúlyozni tudja az Egyesült Államok erőinek 2001. szeptember 11-ét követő, az afganisztáni háborúhoz kapcsolódó masszív megjelenését a poszt-szovjet térségben. A kétezres években több poszt-szovjet országban is az a pikáns szituáció állt elő, hogy állomásoztak ott orosz és amerikai erők is. Legélesebben ez a helyzet Kirgizisztánban jelentkezett, ahol a manasi amerikai és a kanti orosz bázis még földrajzilag sem esett túl messze egymástól. Bár az Egyesült Államok katonai jelenléte a poszt-szovjet Közép-Ázsiában 2014-ben a manasi légibázis bezárásával befejeződött,⁸⁹ ez nem jelentette azt, hogy az amerikai geopolitikai törekvések orosz feltartóztatási szándéka is véget ért volna.

A poszt-szovjet térségben az orosz katonai jelenlétnek alapvetően három fő formáját lehet elkülöníteni. Az első típust az államközi megállapodás alapján ott állomásoztatott orosz csapatok jelentik, tehát – a hivatalos orosz kifejezéssel élve – a katonai bázisok (*vojennaja baza*.) Ide sorolható az örményországi Gyumriban működő orosz támaszpont és a légibázis Erebusban, Kirgizisztánban a kanti légitámaszpont, valamint a Tádzsikisztánban működő 201. számú orosz bázis. Ugyanebbe a kategóriába tartozott a Fekete-tengeri Flotta ukrainai állomásoztatása is a Krím-félsziget 2014-es megszállásáig. Grúziában 2005-ben zárták be az utolsó, Batumiban működő orosz támaszpontot,⁹⁰ Üzbegisztánban pedig 2006 és 2012 között állomásoztak orosz csapatok, amíg az ország a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének tagja volt.

A második típust az utódállamok területén maradt, és ott tovább működő katonai infrastruktúra elemei jelentik, amelyeket a hivatalos orosz terminológia katonai objektum (*vojennij objekt*) néven emleget. A Szovjetunió felbomlásakor minden poszt-szovjet állam területén voltak ilyen objektumok: radarok, kommunikációs állomások, raktárak, stb. Ezek nagy többségét a Vörös Hadsereg erőinek kivonulásával együtt felszámolták, néhány azonban továbbra is működik, illetve működött a közelmúltig.

Azerbajdzsánban 2012-ig üzemeltette Oroszország licenc alapján a gabalai korai előrejelző radarállomást egészen eddig, amíg el nem készült orosz területen, a krasznodari körzetben fekvő Armavirban a gabalai létesítményt kiváltó új

⁸⁹ Akhilesh PILLALAMARRI: *The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia*, [online], 2014. 06. 10. Forrás: thediplomat.com [2020. 03. 01.]

⁹⁰ Margarita ANTIDZE: *Russia Closes Last Military Base in Georgia*, [online], 2007. 11. 13. Forrás: reuters.com [2020. 03. 01.]

radarállomás.⁹¹ Ukrajnában is működött két hasonló, a korai előrejelző rendszer részét képező radarállomás, az egyik Szevasztopolban, a másik Munkács mellett.⁹² Ezeket Oroszország a Szovjetunió felbomlása után tovább üzemeltette államközi megállapodás alapján egészen 2009-ig, bár folyamatosan csökkenő intenzitással, és az ukrán vezetéssel folytatott egyre élesebb vitáktól kísérvé. Funkciójukat szintén az armaviri radarállomás-komplexum vette át.

A posztszovjet térségben működő orosz katonai objektumok közé sorolható további három kirgizisztáni létesítmény (egy torpedó-kísérleti létesítmény, egy kommunikációs állomás és egy szeizmológiai mérőpont), valamint Kazahsztánban a Balkhas radarállomás, a Szari-Saganban működő ballisztikus rakétavédelmi lőtér, valamint az űrrepülőtér Bajkonurban. A Kazahsztántól való függést csökkentendő napirenden van Bajkonur – egyelőre részleges – kiváltása is egy új, orosz területen, az amúri körzetben épülő űrrepülőtérral, amely a Vosztocsnij nevet kapta, és 2016 óta már vannak is onnan indítások. Két orosz katonai létesítmény működik Belaruszban is: az egyik egy korai előrejelző radar Hancevicsiben (ezt a nyolcvanas években a skrundai radar fokozatos kiváltására építették) és egy haditengerészeti kommunikációs átjátszó állomás Vilejkában.

A posztszovjet térségbeli orosz katonai jelenlét harmadik típusát az anyaország beleegyezése nélküli állomásoztatás jelenti. Ide tartoznak azok az orosz erők, amelyek a transznyisztriai, abháziai és dél-oszétiai befagyott konfliktusok fenntartásában működnek közre; ezekről bővebben a harmadik fejezetben lesz szó. Szintén ide sorolhatóak a 2014-ben megszállt Krím-félszigeten állomásozó, valamint a Kelet-Ukrajnában jelenleg is harcoló orosz erők. A Krím kapcsán jól látható trend, hogy Oroszország aktívan militarizálja a félszigetet, nemcsak harcoló csapatokat, de radarállomásokat is telepítve oda, amelyekkel a Fekete-tenger és a Balkán egy részének tengeri és légiforgalmát kísérhetik figyelemmel.⁹³

Az amerikai rakétavédelmi rendszer ellensúlyozása: kiemelt szerep a Krímnek

A megszállt Krím-félszigetnek fontos szerep jut az amerikai rakétavédelmi rendszer orosz ellensúlyozásában is. Az Oroszországi Föderáció kezdetektől fogva, tehát az 1972-ben megkötött ABM szerződés 2001 decemberében történt egyoldalú

⁹¹ Emil Aslan SOULEIMANOV: *Russia Ends Lease of the Gabala Radar Station in Azerbaijan*, *The Central Asia and Caucasus Analyst*, 2013. 09. 01., 3. o.

⁹² Pavel PODVIG: *History and the Current Status of the Russian Early Warning System*, *Science and Global Security* 10 (2002), 21–60.

⁹³ *In Crimea, Russia Signals Military Resolve with New and Revamped Bases*, [online], 2016. 11. 01. Forrás: reuters.com [2020. 03. 01.]

amerikai felmondásától kezdve fenyegetésként tekint a rakétavédelmi rendszerre. Az 1972-es egyezményt Moszkva „a stratégiai stabilitás sarokkövének” tekintette, így felmondása érthetően érzékenyen érintette az orosz vezetést. Noha az Egyesült Államok folyamatosan hangsúlyozza, hogy a rendszer nem Oroszország, hanem Irán ellen irányul, és hosszú távon sem lesz képes az orosz nukleáris erők támadását elhárítani, az orosz döntéshozókat ezt érzékelhetően nem győzi meg.⁹⁴ Így Moszkva továbbra is olyan akut fenyegetésként tekint a rakétavédelmi rendszerre, amely képes lehet veszélyeztetni Oroszország nukleáris elrettentő erejét, és minden eszközzel törekszik a rendszer létrejöttének késleltetésére, akadályozására.

Miközben, mint fentebb láttuk, a NATO-t Moszkva jelenleg nem tekinti a katonai biztonságát akut módon fenyegető tényezőnek, ugyanez nem mondható el az Egyesült Államok által fejlesztett rakétavédelmi rendszerről. A hatályos katonai doktrína teljesen egyértelműen fogalmaz: noha Oroszország a rakétavédelmi rendszer létét a katonai kockázatok között sorolja fel, viszont katonai fenyegetésnek tekinti – többek között – a hadászati rakétaerők működését veszélyeztető törekvéseket is, ez pedig igen egyértelmű utalás a rakétavédelmi rendszerre.

Orosz szempontból a fő aggodalom a rendszerrel kapcsolatban az, hogy bár jelen állapotában nem képes az orosz hadászati nukleáris rakétaerők csapásmérő képességét érdemben csökkenteni, a rendszer későbbi fejlesztési fázisában ez is elérhetővé válhat. Annak fényében, hogy 2018. márciusi hírek szerint az Egyesült Államok kormánya fontolgatja, hogy a rakétavédelmi rendszer az észak-koreai mellett a kínai és az orosz rakétafenyegetés kezelésére is alkalmassá teszi,⁹⁵ elmondható, hogy Moszkva régóta meglévő aggodalmai nem tekinthetők teljesen megalapozatlannak. Oroszország amiatt is erős fenntartásokkal szemléli a rakétavédelmi rendszer Lengyelországba és Romániába telepített elemeit is, mert attól tart, hogy ezek a bázisok a jövőben képesek lehetnek az orosz harcászati rakéták elfogására is.

Mindezen megfontolások miatt Oroszország igyekszik harcászati rakétaerőit a lehető legközelebb telepíteni ezekhez a rakétavédelmi bázisokhoz annak érdekében, hogy szükség esetén megsemmisíthessen őket még azelőtt, hogy a rakétavédelmi rendszer képes lenne érdemben csökkenteni az orosz rakétaerők képességeit. E logika mentén értelmezhető az Iszkander föld-föld rakéták Kalinyingrádba telepítése, a megszállt Krímben állomásozó Fekete-tengeri Flotta hajóegységeinek

⁹⁴ Polina SINOVETS: [The European Missile Defense System and Russia: Can There Be Dialogue Rather Than an Arms Race?](#), PONARS Eurasia Policy Memos No. 457. (2017. február)

⁹⁵ Paul SONNE: [Pentagon Looks to Adjust Missile Defense Policy to Include Threats from Russia, China](#), [online], 2018. 03. 02. Forrás: [washingtonpost.com](#) [2020. 03. 01.]

felszerelése nagy hatótávolságú Kalibr rakétákkal, valamint az is, hogy a krími katonai repülőtereket alkalmassá tették nagyméretű, robotrepülőgépek indítására is képes bombázók fogadására is.⁹⁶ Ami a hatótávolságot illeti, ezek a Krímbe telepített orosz fegyverek, különösen a Kalibr robotrepülőgépek problémamentesen képesek elérni az amerikai rakétavédelmi rendszernek a romániai Deveseluba telepített Aegis Ashore bázisát.⁹⁷

---

⁹⁶ Russian War Pilots in Crimea Train to Strike Mainland Ukraine, [online], 2018. 02. 15.
Forrás: unian.info [2020. 03. 01.]

⁹⁷ SINOVETS: i. m., 4.

A befagyott konfliktusok mint az orosz kül- és biztonságpolitika eszközei

A posztszovjet térségben jelenleg négy olyan konfliktus van, amelyet a nemzetközi szakirodalom hagyományosan befagyottnak tekint. Ebből kettő Grúziában található, Abházia és Dél-Oszétia; az örmény ellenőrzés alatt álló Hegyi-Karabah Azerbajdzsán területén található, Transznyisztria pedig Moldovának egy olyan szakadár régiója, amelyet Oroszország katonai, politikai és gazdasági támogatása miatt a moldovai kormányzat nem képes ellenőrizni. Ezek mind befagyottnak (frozen) számítanak olyan értelemben, hogy az anyaország önerőből képtelen visszanyerni az ellenőrzést a szakadár területek felett, ugyanakkor viszont az eskalációs veszély is korlátozott, ergo a helyzet a maga rendezetlenségében általánosságban stabil. Mind a négy konfliktus a kilencvenes évek elején-közepén keletkezett, és egyik megoldására sem látszik esély a közeljövőben.

A 2014-es orosz annexiót követően hasonló, nemzetközi jogi értelemben rendezetlen, ám belátható időn belül valószínűleg nem megoldható helyzet állt elő a Krím-félszigeten is, így indokolt a Krímet is a befagyott konfliktusok között tárgyalni. Ezzel szemben Kelet-Ukrajna helyzete nem tekinthető egyelőre befagyottnak, részben a folyamatosan zajló harcok miatt, részben pedig azért, mert az összes jelenleg hatályos megállapodás szerint a terület Ukrajna része marad; sőt, intenzív viták zajlanak egy későbbi, a térségbe küldendő ENSZ békefenntartó misszióról is.

Különbségek és hasonlóságok a befagyott konfliktusok között

A posztszovjet térség öt befagyott konfliktusa között, miközben nagystratégiai értelemben hasonlóak, fontos különbségek is vannak. Ami a szakadár területek jogi státusát illeti, Oroszország elismerte a Grúziától elszakadt Abházia és Dél-Oszétia „függetlenségét”, még 2008 augusztusában, rögtön az ötnapos háború után. Noha ebben Moszkvát az ENSZ-tagállamok⁹⁸ közül csak Nicaragua, Venezuela, valamint néhány törpeállam követte – még Oroszország legközelebbi katonai szövetségese, Belarusz sem ismerte el a két szakadár entitást – ez nem akadályozta meg Oroszországot abban, hogy a későbbiekben kétoldalú védelmi megállapodásokat kössön az abház és dél-oszét szakadár kormányzatokkal, és állandósítsa katonai jelenlétét a térségben.

⁹⁸ Ez azért lényeges kitétel, mert az el nem ismert szakadár kvázi-államok viszont tipikusan elismerik egymást függetlennek, ezzel is erősítendő saját legitimitációjukat. Ezen logika mentén az abház és dél-oszét függetlenséget elismerte mind Transznyisztria, mind Hegyi-Karabah, valamint az abház és dél-oszét kormányzat is elismerte egymást.

Státus tekintetében az abház és dél-oszét esettől jelentősen különbözik Transznisztria és Hegyi-Karabah esete. E két szakadár régió „függetlenségét” egyetlen ENSZ tagállam sem ismerte el; érdekesség, hogy Hegyi-Karabahot még Örményország sem, leginkább azért, hogy fenntartsa a politikai manőverezés lehetőségét Azerbajdzsánnal szemben. Teljesen külön kategóriát jelent státus tekintetében a Krím-félsziget, ugyanis a hasonló posztszovjet konfliktusok közül egyedüliként Oroszország ezt a régiót annektálta, és két föderatív szubjektumként – Krími Köztársaság, illetve Szevasztopol szövetségi jelentőségű város – az Oroszországi Föderáció integráns részévé tette. Noha ez sem az ukrán, sem a nemzetközi jog szerint nem tekinthető legitimnek, az orosz annexió révén a Krím státusa alapvetően különbözik a többi befagyott konfliktustól.

Az öt befagyott konfliktus különbözik a kiváltó okok tekintetében is. Abházia, Dél-Oszétia és Hegyi-Karabah esetében meghatározó az etnikai különbség az anyaország és a szeparatista területek lakossága között. Transznisztria ilyen értelemben kivétel, ugyanis a szakadár régió lakossága is erősen multi-etnikus éppúgy, mint maga Moldova. Az anyaországban a 2014-es népszámlálás szerint ⁹⁹a hárommilliónál minimálisan kevesebb lakosság 75,1%-a vallotta magát moldávnak, 7% románnak, 6% gagauznak, 6,6% ukránnak és 4,1% orosznek. Ami Transznisztriaét illeti, a legutóbbi, 2015-ben tartott népszámláláson a szakadár hatóságok adatai szerint¹⁰⁰ az összesen 475.373 főnyi lakosság 29,1%-a vallotta magát orosznek, 28,6% moldávnak és 22,9% ukránnak. Jelentős nemzeti kisebbségként jelentek meg a bolgárok (2,8%) és a gagauzok (1,1%). Transznisztria esetében tehát a konfliktusban nem az etnikai elem a meghatározó, hanem a szakadár elitiek és a mögöttük álló Oroszország politikai motivációi.

Némileg hasonló a helyzet a Krímbe is, ahol markánsan elválik egymástól a politikai, etnikai és nyelvi identitás. A félszigeten az utolsó népszámlálás 2001-ben volt. Az akkor kétmillió lakosának 58,3%-a orosznek, 24,3%-a ukránnak, 12%-a pedig krími tatárnak vallotta magát, több más kisebbség (beloruszok, örmények, bolgárok, görögök, stb.) mellett. Lényeges azonban, hogy a szovjet időszak erős kulturális olvasztótégely-hatása, az orosz Fekete-tengeri Flotta jelenléte, valamint a régió kedvelt üdülőhely-mivolta miatt a helyi identitás meghatározó eleme maradt a szovjet múlt és az ahhoz való kötődés. A független ukrán állam pedig sosem fordított elég figyelmet és erőforrást a Krímre, így ott a lakosság legnagyobb

⁹⁹ National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova: *Population and Housing Census in 2014*, [online]. Forrás: statistica.gov.md [2020. 03. 01.]

¹⁰⁰ *Перепись населения ПМР*, [online], 2015. 03. 09. Forrás: newspmr.com [2020. 03. 01.]

részében nem erősödött meg az Ukrajna iránti politikai lojalitás. Annál is inkább, mert a döntő többség etnikai identitástól függetlenül orosz anyanyelvű volt, így pedig fokozottan tudott érvényesülni Oroszország kulturális és politikai vonzereje, valamint az orosz média hatása.¹⁰¹ A félsziget orosz annexióját legitimálni próbáló, egyetlen nyugati nemzetközi szervezet által sem hitelesített „népszavazás” tétje az Ukrajnához való viszony, illetve az elszakadás volt – a konfliktus elsődleges oka tehát a Krím esetében sem etnikai, hanem politikai volt.

Különböznek a befagyott konfliktusok a katonai stabilitás, illetve az eskalációs potenciál tekintetében is. A legnyugodtabb Transznisztria, ahol az 1992-es fegyverszünet óta egyszer sem került napirendre, hogy Moldova esetleg fegyveres erővel próbálná helyreállítani saját területi integritását.¹⁰² Hasonló a helyzet a Krímben is, az annexiót követően ugyanis Oroszország olyan mértékben militarizálta a félszigetet,¹⁰³ ami lényegében kizárja, hogy Ukrajna valaha katonai erővel kísérelje meg a reintegrációt.¹⁰⁴

Ugyanakkor mind Abháziára, mind Dél-Oszétiára igaz, hogy a kilencvenes évek elején megkötött fegyverszüneteket követően körülbelül egy évtizedig a stabilitás volt a jellemző a viszonyokra Grúziával. A változás 2003-tól kezdődött, miután Tbilisziben a Nyugat-barát Miheil Szaakasvili került hatalomra, akinek legfontosabb ígérete az ország egységének helyreállítása volt. A következő években, 2004 és 2008 között Szaakasvili több kisebb, az abház és dél-oszét szeparatisták által ellenőrzött területet is újra grúz irányítás alá tudott vonni. A 2008-ban kitört grúz-orosz háborúban azonban Tbiliszi gyors és teljes vereséget szenvedett. Miután pedig Oroszország egyoldalúan elismerte a két szakadár terület függetlenségét, a konfliktus eskalációs potenciálja lényegében nullára csökkent.

Az öt befagyott konfliktus közül katonai értelemben a leginkább kockázatos Hegyi-Karabah. Itt az 1994-es fegyverszünet óta sosem volt igazán nyugodt a konfliktuszóna. A szembenálló felek folyamatosan erősítik saját állásaikat, és rendszeresek a kisebb összecsapások, átlövések, rajtaütések is. A civil lakosság is sokat szenved a háború időszakából ott maradt aknáktól és fel nem robbant

---

¹⁰¹ RÁCZ András: *Odamentek az orosz különleges erők, és megmondták, hogy ki lesz az új miniszterelnök*, [online], 2018. 03. 18. Forrás: 444.hu [2020. 03. 01.]

¹⁰² Iurie PINTEA: *The Military Aspect of the Conflict Settlement in the Eastern Part of the Republic of Moldova*. In: Arcadie BARBĂROȘIE, Oazu NANTOI (eds): *Aspects of the Transnistrian conflict*, Institutul de Politici Publice, Chisinau, 2004, 125–126.

¹⁰³ Dmitry BOLTENKOV, Maksim SHEPOVALENKO: *Russian Defense Arrangements in Crimea*, [online], 2014. május. Forrás: mdb.cast.ru [2020. 03. 01.]

¹⁰⁴ Ridvan Bari URCOSTA, Lev ABALKIN: *Crimea: Russia's Stronghold in the Black Sea*, [online], 2016. 09. 01. Forrás: ecfr.eu [2020. 03. 01.]

lőszerektől. A 2010-es évektől éleződő feszültség a 2016. áprilisi, rövid azeri–örmény háborúban robbant ki (bővebben lásd később), ám a harcok befejeződése sem hozott megnyugvást, így egyáltalán nem zárható ki egy későbbi, újabb eszkaláció.

Az orosz szerepvállalás meghatározó fontossága

Közös elem az öt befagyott konfliktusban, hogy egyik sem jöhetett volna létre, és főleg nem maradhatott volna fent Oroszország aktív és hosszú távú katonai, politikai és gazdasági támogatása nélkül. Az orosz szerepvállalás meghatározó volt már a konfliktusok kirobbanásakor, valamint a rendezési folyamat során is. Transznyiszftriában, Dél-Oszétiában és Abháziában a harcoknak az vetett véget, hogy Oroszország olyan erősen támogatta a szakadókat, hogy az anyaország katonai értelemben képtelen volt győzelmet elérni. Transznyiszftriában nyílt orosz katonai beavatkozásra is sor került az Alekszandr Lebegy tábornok által vezetett 14. orosz hadsereg részéről. A grúziai szakadár területeken nyílt orosz offenzíva nem történt ugyan, de a támogatás így is meghatározó volt: Oroszország nemcsak fegyverekkel, lőszerrel, hírszerzési információkkal, logisztikával, de paramilitáris alakulatokkal (kozákok, stb.) és esetenként tüzérségi- és légicsapásokkal is támogatta a szeparatista erőket. Hegyi-Karabah esetében Oroszország formálisan nem avatkozott be a konfliktusba, ehelyett Örményországot erősítette óriási mennyiségű (nehéz)fegyverzet, lőszer és katonai felszerelés átadásával, valamint hírszerzési információkkal. Az átadott fegyvereket és eszközöket aztán maguk az örmények vetették be Azerbajdzsán ellen Karabahban.

Meghatározó volt az orosz szerepvállalás a konfliktusok lezárásában is, illetve abban, hogy ezek a konfliktusok „befagytak”. A harcokat lezáró fegyverszüneti megállapodások Transznyiszftriában, Dél-Oszétiában és Abháziában (az első kettő 1992-ban, míg az abházi 1993-ban) mind hasonló logika mentén jöttek létre. Először Oroszország katonai, diplomáciai és gazdasági eszközök kombinációjával fegyverszünetre kényszerítette az anyaországokat. Ezt követően háromoldalú rendezési mechanizmusokat hozott létre, amelyekben az anyaország, a szakadár, valamint Oroszország vett részt. Ez már önmagában olyan helyzetet eredményezett, hogy az anyaországok rákényszerültek egyrészt arra, hogy a szakadókat elismerjék magukkal egyenrangú félnek, másrészt pedig arra, hogy Oroszországot is elfogadják a rendezésben résztvevő partnernek.

A fegyverszüneti megállapodások konzerválták a status quo-t, tehát a szakadár ellenőrzése alatt maradhattak az általuk megszerzett területek. Névleg a fegyverszünet betartását, valójában azonban a szeparatisták különállását

garantálандó, mindhárom esetben háromoldalú békefenntartó erőket küldtek a térségbe. A kontingensekben az anyaországi, szakadár és orosz erők aránya olyan volt, hogy a szakadárok és az oroszok együttesen mindig létszámfőlényben voltak az anyaországi békefenntartókhöz képest, ami szintén a szakadárok különállását segítette.

Az orosz szerepvállalás talán leglényegesebb eleme az volt, hogy a rendezési mechanizmusokban mind Transznisztria, mind Dél-Oszétia, mind Abházia esetében konszenzusos döntéshozatalt írtak elő. Ezt kihasználva a szakadárok minden rendezési kezdeményezést blokkolni tudtak és tudnak a mai napig, egyszerűen azzal, hogy nem támogattak semmilyen, akár az anyaország, akár a nemzetközi közösség felől érkező javaslatot. Ezen a helyzeten, tehát a szakadárok blokkoló vétó képességén az sem változtatott, hogy Transznisztria esetében a rendezési mechanizmusnak Ukrajna és az EBESZ is integráns része, az Európai Unió és az Egyesült Államok pedig megfigyelőként vehet részt benne.

Ilyen értelemben tehát mind a tárgyalási mechanizmusok, mind a térségbe vezényelt békefenntartó erők valójában nem a konfliktus *rendezését*, hanem a konfliktus *fenntartását*, prolongálását szolgálják, ami tökéletesen megfelel Oroszország igényeinek. Az általa fenntartott szakadárokon keresztül Moszkva anélkül akadályozhatta a rendezést Moldovában és Grúziában egyaránt, hogy az orosz diplomáciának kellene magára vennie a kooperativitás hiánya okozta presztízaveszteségeket.

Hegy-Karabah esete annyiban eltérő, hogy ott a háborúban nem volt közvetlen orosz részvétel, és a rendezési mechanizmus is némiképp eltérő. A formai keretet az EBESZ 1994-ben, Budapesten létrejött Minszki Csoportja¹⁰⁵ adja, melynek három társelnöke Oroszország, Franciaország és az Egyesült Államok, állandó tagjai pedig Azerbajdzsán és Örményország mellett Belarusz, Németország, Olaszország, Svédország, Finnország és Törökország, valamint rotációs alapon az EBESZ Trojka elnöksége. Azonban mivel a Minszki Csoport is csak konszenzussal tud dönteni, ezért Oroszország itt is képes akadályozni bármiféle előrelépés a rendezésben, ezzel konzerválva a konfliktust.

A Krím ebben a tekintetben is külön kategóriát jelent. A félszigetet Oroszország 2014. február végétől kezdődően egy meglepetésszerű, gyors, kombinált hibrid művelettel elfoglalta,¹⁰⁶ és alig egy hónapon belül 2014. március 18-án rögtön

¹⁰⁵ OSCE Minsk Group: *Who we are*, [online], 2018. Forrás: osce.org [2020. 03. 01.]

¹⁰⁶ Charles K. BARTLES, Roger N. MCDERMOTT: *Russia's Military Operation in Crimea, Problems of Post-Communism*, 61. sz. (2014/6.), 46–63.

annektálta is. Ilyen értelemben tehát Oroszország a krími helyzet létrejöttében is meghatározó szerepet játszott, hasonlóan a másik négy befagyott konfliktushoz.

A jelenlegi helyzet

Ami a jelenlegi állapotokat illeti, Abházia, Dél-Oszétia és Transznisztria különállását katonai értelemben a régiókban állomásoztatott orosz csapatok garantálják. Abházia és Dél-Oszétia esetében a fent említett védelmi megállapodások és az megkötésüket követően létrehozott orosz támaszpontok jelentik a garanciát. Transznisztriaiban szintén állomásoznak orosz erők, az egykori szovjet, majd orosz 14. hadsereg néhány, a térségben maradt alakulata, az Orosz Erők Operatív Csoportja nevű csoportosítás keretében. Hegyi-Karabahban ugyan nincsenek orosz alakulatok, ám Örményországban igen – Gyumriban orosz katonai bázis, Erebuniban pedig légitámaszpont működik –, valamint az ország külső határait orosz határőrök védik, emellett a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete révén Jereván a Moszkva által nyújtott kollektív védelmi garanciában is bízhat. Mindez lehetővé teszi az örmény vezetés számára, hogy erőit maximálisan a karabahi szakadárak támogatására koncentrálhassa. Moszkva ilyen értelemben tehát indirekten, ám igen hatékonyan támogatja Hegyi-Karabah de facto különállását. A Krím-félsziget helyzete annyiban különleges, hogy orosz jogrendszer szerint a terület Oroszország integráns részévé vált, tehát bármely olyan kísérletet, amely a Krím feletti ellenőrzés katonai visszaszerzésére irányulna, Moszkva saját maga ellen irányuló támadásnak tekintene, és ennek megfelelően reagálna rá.

Politikai szempontból míg a Moldova–Transznisztria konfliktusban a helyzet továbbra is alapvetően az 1992-es állapotokat tükrözi, addig Grúzia esetében alapvető változást hozott a 2008-as háború¹⁰⁷ és a két szakadár terület „függetlenségének” orosz elismerése.¹⁰⁸ Ezután ugyanis Moszkva szempontjából *de jure* nincs visszaút, hiszen a függetlenség elismerése nem vonható vissza. Ez lényegében kizárja, hogy Grúzia helyre tudja állítani az ország területi integritását, leszámítva azt az elméletileg létező, ám igen valószínűtlen opciót, hogy Tbiliszi hivatalosan is lemondana a két területről.

Hegyi-Karabahban a 2016 áprilisában lezajlott rövid, négynapos háború¹⁰⁹ minimális azerbajdzsáni területi nyereséggel – és súlyos élőerő-veszteségekkel

¹⁰⁷ Ronald D. ASMUS: *A Little War That Shook the World. Georgia, Russia, and the Future of the West*, Palgrave MacMillan, New York, 2010.

¹⁰⁸ [Russia Recognizes Abkhazia, South Ossetia](http://rferl.org), [online], 2008. 08. 26. Forrás: rferl.org [2020. 03. 01.]

¹⁰⁹ Aleksandra JAROSIEWICZ, Maciej FALKOWSKI: *The Four-Day War in Nagorno-Karabakh*, [online], 2014. 04. 06. Forrás: osw.waw.pl [2020. 03. 01.]

– zárult. A területi változásnál lényegesebb, hogy az azeri offenzíva ki tudta mozdítani a karabahi erőket a két évtizede folyamatosan erősített védelmi állásaikból. Jelenlegi pozícióik tehát lényegesen sebezhetőbbek, mint a 2016. április előttié voltak, ami katonai értelemben lehetőséget adhat Azerbajdzsánnak egy későbbi, újabb eskalációra. Ugyanakkor a politikai rendezés alapvető kerete továbbra is az EBESZ Minszki Csoportja, amely továbbra sem tud érdemi előrelépést elérni, így reális a veszélye annak, hogy a konfliktusban továbbra is a fegyvereké marad a meghatározó szerep.

A Krím-félszigeten a 2014-ben lezajlott megszállás és annexió óta Oroszország folyamatosan erősíti az uralmát politikai, katonai, gazdasági, információs, belbiztonsági és társadalmi értelemben egyaránt, jelentős változtatásokat eszközölve a régió belső viszonyaiban.¹¹⁰ A befagyott konfliktusok között a Krím olyan értelemben egyedülálló, hogy Oroszország az annexiót befejezett ténynek tekinti,¹¹¹ orosz szempontból tehát de jure nincs is konfliktus, ergo semmilyen rendezési mechanizmus sincs.

A „befagyott konfliktusok” biztonságpolitikai funkciója orosz szempontból

Stratégiai, geopolitikai értelemben a „befagyott” konfliktusok fenntartása orosz szempontból lehetővé teszi az adott térségben az orosz katonai, politikai, gazdasági, titkosszolgálati és információs jelenlét fenntartását. Katonai értelemben ez különösen jelentős egyrészt Moldovában, amely nem határos az Oroszországi Föderációval, Transznisztríában viszont a konfliktuson keresztül jelen van az orosz hadsereg. Hasonlóan fontos katonai jelenlét szempontjából a két grúziai szakadár entitás. Grúziában 2007-ben zárták be az utolsó orosz katonai támaszpontot,¹¹² ám a 2008-as háborút követően Oroszország garanciát vállalt a két entitás katonai védelmére. Ez de facto garantálja, hogy a grúz kormányzat belátható időn képtelen lesz visszaszerezni az ellenőrzést a két szakadár régió fölött. Dél-Oszétia rögtön a háború után abba is beleegyezett, hogy területén orosz csapatok állomásozhassanak 99 évig.¹¹³ Abháziával 2010-ben kötött Moszkva hasonló megállapodást, amely lehetővé tette orosz erők ottani állomásoztatását

¹¹⁰ Nikolai PETROV: *Crimea, Russian Politics & Law*, 54. évf. 1. sz. (2016), 74–95, illetve Andrii KLYMENKO: *The Militarization of Crimea under Russian Occupation*, *Atlantic Council Issue Brief*, 2015. október, 11.

¹¹¹ Daniel TREISMAN: *Putin and Crimea: Anatomy of a Decision*, [online], 2016. 04. 02. Forrás: soundcloud.com/reedcollege [2020. 03. 01.]

¹¹² Margarita ANTIDZE: *Russia Closes Last Military Base in Georgia*, [online], 2007. 11. 13. Forrás: reuters.com [2020. 03. 01.]

¹¹³ Fatima KOCHIEVA: *The Ossetian Neverendum*, [online], 2016. 09. 01. Forrás: ecfr.eu [2020. 03. 01.]

49 évig, valamint Moszkva modernizálhatott és kibővíthetett két, a szovjet időkől maradt régi támaszpontot abház területen, jelesül a hadikikötőt Ocsamcsirában, valamint a gudautai katonai repülőteret.¹¹⁴ Katonai értelemben kiemelten fontos Oroszország számára a krími jelenlét, hiszen ennek révén Moszkva egyrészt biztosíthatta, hogy a Fekete-tengeri Flotta tartósan a félszigeten maradhasson, másrészt az oda telepített alakulatokkal és fegyverrendszerekkel jelentősen megváltoztatta a fekete-tengeri térség katonai erőviszonyait.¹¹⁵ Ide tartozik az a második fejezetben látott trend is, hogy Oroszország a krími erői segítségével igyekszik ellensúlyozni az amerikai rakétavédelmi rendszert is.

A befagyott konfliktusok tartósan gyengítik az érintett országokat is, épp ez jelenti Oroszország számára a másik fő motivációt e rezsimek fenntartására. A nem teljes területi integritás ugyanis jelentős politikai, gazdasági, és *soft security* kockázatokat hordoz magában. Az érintett kormányok nem tudják kontrollálni a szeparatista régiók belső politikai folyamatait, emellett kénytelenek komoly összegeket költeni a szakadár entitással fennálló belső de facto határ védelmére és nem számíthatnak a szakadár területektől érkező adóbevételekre sem. Mindezek mellett Abházia és Dél-Oszétia esetében 2008-ig jelentős volt az eskaláció kockázata, Hegyi-Karabah kapcsán pedig jelenleg is az. Ilyen szempontból a Krím viszonylag nyugodt területnek számít, az eskalációs potenciál igen alacsony, két okból is. Egyrészt nem valószínű, hogy Ukrajna megkockáztatná az Oroszországi Föderáció elleni katonai támadást, másrészt pedig az orosz haderők krími telepítése elsősorban nem a szárazföldi offenzív képességek fejlesztésére koncentrált, hanem az Anti-Access Area Denial (A2AD) képességek erősítésére.¹¹⁶

A rendezetlen területi konfliktus igen nagy valószínűséggel lehetetlenné teszi az érintett országok számára a NATO-tagság elérését, amint azt az első fejezetben láttuk. A befagyott konfliktusok fenntartása révén tehát Oroszország képes blokkolni a NATO keleti terjeszkedését, ez pedig, mint az előzőekben láttuk, az orosz biztonság- és védelempolitika elsődleges érdeke. Az EU-csatlakozás esélyét pusztán a szeparatista konfliktus léte önmagában nem zárja ki, mint azt a 2004-ben az Unióba felvett Ciprus példája mutatta. Ugyanakkor a szeparatista konfliktusok létéből fakadó egyéb kockázatok és hátráltató

¹¹⁴ Russia Gains Military Base In Abkhazia, [online], 2010. 02. 17. Forrás: rferl.org [2020. 03. 01.]

¹¹⁵ Andrzej WILK: *The Military Consequences of the Annexation of Crimea*, OSW Analyses, [online], 2014. 03. 19. Forrás: osw.waw.pl [2020. 03. 01.]

¹¹⁶ Tomasz SMURA: *Russian Anti-Access Area Denial (A2AD) Capabilities – Implications for NATO*, [online], 2016. 11. 27. Forrás: pulaski.pl [2020. 03. 01.]

tényezők mégis igen valószínűtlenné teszik, hogy egy „befagyott konfliktussal” küzdő ország az EU tagja lehetne.

A szeparatista konfliktusok léte folyamatos stabilitási és biztonsági kockázatot is jelent, a de facto államok területéről ugyanis igen könnyen tudnak az anyaországba beszivárogni az ottani politikai rendszert fenyegető elemek, legyen szó akár rejtett pártfinanszírozásról, akár felforgató csoportokról vagy különleges műveleti erőkről. Némiképp paradox módon ilyen szempontból a legkisebb fenyegetést Hegyi-Karabah jelenti, hiszen a katonailag továbbra is aktív, erősen elaknásított és napi szintű összecsapásokkal terhelt frontvonalnak „köszönhetően” az említett kockázati tényezők nemigen tudnak Karabahból átjutni a Baku által ellenőrzött területekre.

A szakadár régiók ideális terepet jelentenek a szervezett bűnözés számára is, amely gyakran összefonódik a de facto hatóságokkal. Jogi szempontból ugyanis a szeparatista területek afféle „fekete lyukak”,¹¹⁷ hiszen területükön egyetlen ENSZ tagállam sem képes joghatóságot gyakorolni, és a nemzetközi jognak sem lehet érvényt szerezni, mivel ezek az el nem ismert, de facto államok nem alanyai a nemzetközi jognak. A szeparatista régióban működő szervezett bűnözői hálózatok értelemszerűen negatív hatást gyakorolnak az anyaország ellenőrzése alatt álló területekre is. Hegyi-Karabah ebből az aspektusból is kivétel, az előző bekezdésben említett okok miatt.

Gazdasági szempontból is komoly terhet jelenthet az érintett ország számára egy „befagyott konfliktus” léte. A Moldova–Transznyisztria konfliktus jellemző eleme, hogy a szeparatista régió által felhasznált orosz földgázért a szakadárrok nem fizetnek, viszont a felhalmozódó tartozás Moldova adósságához számítja a gázt szállító orosz Gazprom vállalat. Transznyisztria 1992 óta felhalmozott gázadóssága 2017. januári adatok szerint 5,8 milliárd dollár volt, ami az összesen 6,5 milliárdos moldáv gázadósság közel 90%-át (!) teszi ki.¹¹⁸ Emellett mind a négy szeparatista konfliktust az jellemzi, hogy a de facto hatóságok igen kedvező feltételekkel árusították ki a területen található állami vagyonelemeket jellemzően orosz (illetve Hegyi-Karabah esetében) örmény üzleti szereplőknek. Bár az anyaország hatóságai ezeket a tranzakciókat természetesen nem ismerik el legitimnek, egy esetleges rendezés során nem volna megkerülhető a privatizáció kérdése sem. A Krím-félsziget feletti ellenőrzés elvesztése roppant súlyos gazdasági

¹¹⁷ Martina BIELAWSKI, Nicu POPESCU: *Human Rights and Frozen Conflicts in the Eastern Neighbourhood*, European Parliament Policy Department External Policies, Brussels, 2007, 5.

¹¹⁸ Cristi VLAS: *Gazprom Rejected Moldova's Proposal to Separate Its Gas Debt from That of Transnistria*, [online], 2017. 02. 13. Forrás: moldova.org [2020. 03. 01.]

veszteségeket okozott Ukrajnának, részben a kieső turisztikai és mezőgazdasági bevételek miatt,¹¹⁹ részben az orosz kézre került állami és magánvagyon miatt, részben pedig azért, mert a félszigettel együtt elvesztették a környező olaj- és gázmezők feletti ellenőrzést is.¹²⁰

---

¹¹⁹ Riana ТЕИФУКОВА: [The Economic Effect of the Crimean Annexation](#), [online], 2017. 05. 05.
Forrás: [ankasam.org](#) [2020. 03. 01.]

¹²⁰ Michael P. BARRY: [The Loss of Crimea How Much Does Ukraine Lose, and How Much Does Russia Gain, a Computable General Equilibrium Model](#), *Journal of Global Peace and Conflict*, 2. évf. 1. sz. (2014. június), 103–19.

Felhasznált irodalom

- Mher ALMASIAN: [Why Armenia Chose the Eurasian Economic Union](#), [online], 2014. 12. 03. Forrás: thearmenite.com [2020. 01. 01.]
- Margarita ANTIDZE: [Russia Closes Last Military Base in Georgia](#), [online], 2007. 11. 13. Forrás: reuters.com [2020. 03. 01.]
- Arms Control Association: [Russia's Military Doctrine](#), [online], 2000. Forrás: armscontrol.org [2020. 01. 01.]
- Ronald D. ASMUS: *A Little War That Shook the World. Georgia, Russia, and the Future of the West*, Palgrave MacMillan, New York, 2010.
- Michael P. BARRY: [The Loss of Crimea How Much Does Ukraine Lose, and How Much Does Russia Gain, a Computable General Equilibrium Model](#), *Journal of Global Peace and Conflict*, 2. évf. 1. sz. (2014. június), 103–19.
- Charles K. BARTLES, Roger N. McDermott: [Russia's Military Operation in Crimea](#), *Problems of Post-Communism*, 61. sz. (2014/6.), 46–63.
- Martina BIELAWSKI, Nicu POPESCU: [Human Rights and Frozen Conflicts in the Eastern Neighbourhood](#), European Parliament Policy Department External Policies, Brussels, 2007.
- [Blackmail: Russia Warns to Cut off Energy Supplies to Moldova](#), [online], 2013. 09. 02. Forrás: moldova.org [2020. 01. 01.]
- Siarhei BOHDAN: [Belarus's new Russian arms: what Minsk has given in exchange](#), [online], 2017. 03. 03. Forrás: belarusdigest.com [2020. 03. 01.]
- Dmitry BOLTENKOV, Maksim SHEPOVALENKO: [Russian Defense Arrangements in Crimea](#), [online], 2014. május. Forrás: mdb.cast.ru [2020. 03. 01.]
- Mathieu BOULEGUE: [Here Is How Russia's Military Industry Is Responding to Sanctions](#), [online], 2018. 02. 14. Forrás: nationalinterest.org [2020. 01. 01.]
- Kamil CAŁUS, Agata WIERZBOWSKA-MIAZGA: [Russia Is Playing Harder for Moldova](#), [online], 2014. 04. 02. Forrás: osw.waw.pl [2020. 01. 01.]
- Central Intelligence Agency: [The World Factbook – Ukraine](#), [online]. Forrás: cia.gov [2020. 01. 01.]
- [Charter of the Collective Security Treaty Organization](#), [online], 2002. 10. 06. Forrás: en.kremlin.ru [2020. 03. 01.]
- DEÁK András: *A kéretlen integráció – A putyini Oroszország világgazdasági beilleszkedése 2000–2013*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2017.

DEÁK András, PÓTI László, RÁ CZ András: A posztszovjet térség mint biztonságpolitikai kihívás. In: DEÁK András (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*, Osiris, Budapest, 2007, 348–83.

DEÁK János: *Az Orosz Birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkig*, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest, 2015.

Defense Intelligence Agency: [Russia Military Power. Building a Military to Support Great Power Aspirations](#), [online], 2017. Forrás: dia.mil [2020. 01. 01.]

Anna Maria DYNER: [Challenges for Belarusian Security Policy](#), [online], 2018. 01. 23. Forrás: pism.pl [2020. 03. 01.]

European Commission: [Joint Ministerial Statement on the Implementation of the EU-Ukraine AA/DCFTA](#), [online], 2014. 09. 12. Forrás: ec.europa.eu [2020. 01. 01.]

European External Action Service: [New Agreement Signed between the European Union and Armenia Set to Bring Tangible Benefits to Citizens](#), [online], 2017. 11. 24. Forrás: eeas.europa.eu [2020. 02. 01.]

Dominic FEAN: [Economic Constraint and Ukraine's Security Policy](#), *Russie.Nei. Reports 7.*, IFRI Russia/NIS Center, 2011.

FEKETE Csanád, SIPOS Zoltán: *A kibertér megjelenése az orosz katonai műveletekben a 2008-as orosz-grúz háború tükrében*, *Honvédségi Szemle*, 2017/1., 59–71.

Emily FERRIS: [The True Purpose of Russia's Zapad Military Exercises](#), [online], 2017. 10. 04. Forrás: foreignaffairs.com [2020. 03. 01.]

Areg GALSTYAN: [Armenia Is Rethinking Relations with Russia](#), [online], 2018. 01. 30. Forrás: intersectionproject.eu [2020. 01. 01.]

R. G. GIDADHUBLI: Expansion of NATO: Russia's Dilemma, *Economic and Political Weekly*, 39. évf. 19. sz. (2004), 1885–87.

Keir GILES: [New Agreement With Belarus Could Extend Russia's Reach Into Europe](#), [online], 2016. 04. 18. Forrás: chathamhouse.org [2020. 03. 01.]

Alex GORKA: [CSTO Sets Up Peacekeeping Force](#), [online], 2018. 02. 11. Forrás: strategic-culture.org [2020. 03. 01.]

Marcel DE HAAS: [War Games of the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization: Drills on the Move!](#), *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 29. No. 3. (2016), 378–406.

Catherine HARRIS, Frederick W. KAGAN: *Russia's Military Posture: Ground Forces Order of Battle*, Institute for the Study of War, Washington, D.C., 2018.

[In Crimea, Russia Signals Military Resolve with New and Revamped Bases](#), [online], 2016. 11. 01. Forrás: reuters.com [2020. 03. 01.]

Aleksandra JAROSIEWICZ, Maciej FALKOWSKI: [The Four-Day War in Nagorno-Karabakh](#), [online], 2014. 04. 06. Forrás: osw.waw.pl [2020. 03. 01.]

JÓJÁRT Krisztián: [Az orosz haderőreform értékelése II. – Szervezet, személyi állomány, fegyverzet](#), *SVKK Elemzések* 2017/3., 54–68.

Anastasia KANAREVA, Bohdan KINASCHUK: [Ukraine's Tanks Are So Good, Its Own Army Can't Afford Them](#), [online], 2017. 09. 14. Forrás: en.hromadske.ua [2020. 01. 01.]

Leonid A. KARABESHKIN, Dina R. SPECHLER: [EU and NATO Enlargement: Russia's Expectations, Responses and Options for the Future](#), *European Security*, 16. évf. 3–4.sz. (2007. szeptember 1.), 307–328.

KISS Annamária: [A radikális iszlám észak-kaukázusi terjedése mint orosz biztonságpolitikai kihívás: a Kaukázusi Emirátus](#), *Külügyi Szemle*, 2013/3, 76–91.

KISS Annamária: [Russian View on South Caucasus: A Teetering Policy of Pragmatism](#), *Cultural Relations Quarterly Review*, 2014/Winter, 12–24.

Andrii KLYMENKO: [The Militarization of Crimea under Russian Occupation](#), *Atlantic Council Issue Brief*, 2015. október

Fatima KOCHIEVA: [The Ossetian Neverendum](#), [online], 2016. 09. 01. Forrás: ecfr.eu [2020. 03. 01.]

MarCLANTEIGNE: [Russia, China and the Shanghai Cooperation Organization: Diverging Security Interests and the 'Crimea Effect'](#). In: Helge BAKKISRUUD, Elana Wilson ROWE (szerk.): *Russia's Turn to the East*, Palgrave Pivot, 2018, 119–138.

LUDVIG Zsuzsa: *Oroszország és a kibővült Európai Unió gazdasági kapcsolatai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008.

Alexey MALASHENKO: [Russia and the Crisis in Osh](#), [online], 2010. 06. 15. Forrás: carnegie.ru [2020. 03. 01.]

Anaïs MARIN: [Trading off Sovereignty. The Outcome of Belarus's Integration with Russia in the Security and Defence Field](#), *OSW Commentary* 107. (2013. április 29.

Anna MATVEEVA: [Kyrgyzstan in Crisis](#), *Crisis States Working Papers Series*, No. 2. (2010. szeptember)

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: [The concept of national security of the Russian Federation](#), [online], 2000. 01. 10. Forrás: mid.ru [2020. 01. 01.]

Arkady MOSHES: [Can Belarus Perform a Real Balancing Act between Russia and the West?](#), *Análisis Geurasia*, 2017/2.

NAGY László: [Oroszország biztonságpolitikája, különös tekintettel az orosz–atlanti kapcsolatokra](#), *Hadtudomány*, 2018/1., 73–89.

National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova: [Population and Housing Census in 2014](#), [online]. Forrás: [statistica.gov.md](#) [2020. 03. 01.]

North Atlantic Treaty Organization: [Bucharest Summit Declaration](#), [online], 2008. 04. 03. Forrás: [nato.int](#) [2020. 01. 01.]

Don OBERDORFER: [3 Ex-Soviet states to give up A-arms](#), [online], 1992. 05. 31. Forrás: [washingtonpost.com](#) [2020. 03. 01.]

OSCE Minsk Group: [Who we are](#), [online], 2018. Forrás: [osce.org](#) [2020. 03. 01.]

Philip P. PAN: [Ukraine to Extend Russia Naval Base Lease, Pay Less for Natural Gas](#), [online], 2010. április 22. Forrás: [washingtonpost.com](#) [2020. 01. 01.]

Nikolai PETROV: [Crimea](#), *Russian Politics & Law*, 54. évf. 1. sz. (2016), 74–95.

Akhilesh PILLALAMARRI: [The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia](#), [online], 2014. 06. 10. Forrás: [thediplomat.com](#) [2020. 03. 01.]

Iurie PINTEA: The Military Aspect of the Conflict Settlement in the Eastern Part of the Republic of Moldova. In: Arcadie Barbăroșie, Oazu Nantoi (eds): *Aspects of the Transnistrian conflict*, Institutul de Politici Publice, Chisinau, 2004.

Pavel PODVIG: [History and the Current Status of the Russian Early Warning System](#), *Science and Global Security* 10. (2002), 21–60.

[Polonez Multiple Launch Rocket System \(MLRS\), Belarus](#), [online], 2018. Forrás: [army-technology.com](#) [2020. 03. 01.]

[Protocol on Amendments to the Collective Security Treaty has been submitted to the State Duma for ratification](#), [online], 2011. 08. 31. Forrás: [en.kremlin.ru](#) [2020. 03. 01.]

[Putin Endorses Union State's draft military doctrine](#), [online], 2018. 12. 19. Forrás: TASS [2020. 03. 01.]

[Putin Reveals Secret Crimea Plot](#), [online], 2015. 03. 09. Forrás: [bbc.com](#) [2020. 01. 01.]

RÁCZ András: [A belorusz–orosz viszony és a szuverenitás problémája](#), *Külügyi Szemle*, 2013/3., 5–15.

András RÁCZ: Friends Will Be Friends: The New Military Doctrine of Belarus. In: *Coping with Complexity in the Euro-Atlantic Community and Beyond: Riga Conference Papers 2016*, Riga, 2016, 230–38.

RÁCZ András: [Odamentek az orosz különleges erők, és megmondták, hogy ki lesz az új miniszterelnök](#), [online], 2018. 03. 18. Forrás: 444.hu [2020. 03. 01.]

RÁCZ András: [Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában, KKI Tanulmányok](#), 2014/1., 1–20.

RESPERGER István: „Nomen est omen” nevében a végzet(e)? – A hibrid fenyegetésekre adható válaszok, a kontrahibrid műveletek, *Terror & Elhárítás*, 2016/1., 44–109.

Eugene RUMER: [NATO Enlargement 20 Years Later](#), [online], 2014. 09. 04. Forrás: perspectives.carnegie.org [2020. 01. 01.]

[Russia Gains Military Base In Abkhazia](#), [online], 2010. 02. 17. Forrás: rferl.org [2020. 03. 01.]

[Russia Recognizes Abkhazia, South Ossetia](#), [online], 2008. 08. 26. Forrás: rferl.org [2020. 03. 01.]

[Russia Talks Tough in Response to NATO's Eastward Expansion](#), [online], 2008. 04. 11. Forrás: dw.com [2020. 01. 01.]

[Russian „humanitarian” trucks leaving with stolen factory equipment](#), [online], 2014. 08. 23. Forrás: euromaidanpress.com [2020. 01. 01.]

[Russian War Pilots in Crimea Train to Strike Mainland Ukraine](#), [online], 2018. 02. 15. Forrás: unian.info [2020. 03. 01.]

SIMICSKÓ István: [A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai](#), *Hadtudomány*, 2017/3-4., 3–16.

Polina SINOVETS: [The European Missile Defense System and Russia: Can There Be Dialogue Rather Than an Arms Race?](#), *PONARS Eurasia – Policy Memos*, 457. (2017. február)

Vadzim SMOK: [Belarusian Espionage: Abroad and at Home](#), [online], 2014. 11. 21. Forrás: belarusdigest.com [2020. 03. 01.]

Tomasz SMURA: [Russian Anti-Access Area Denial \(A2AD\) Capabilities – Implications for NATO](#), [online], 2016. 11. 27. Forrás: pulaski.pl [2020. 03. 01.]

Vladimir SOCOR: [Armenia Chooses Russia and Eurasia over the European Union](#), *Eurasia Daily Monitor*, 10. évf. 156. sz. (2013. 09. 05.)

Paul SONNE: [Pentagon Looks to Adjust Missile Defense Policy to Include Threats from Russia, China](#), [online], 2018. 03. 02. Forrás: washingtonpost.com [2020. 03. 01.]

Emil Aslan SOULEIMANOV: [Russia Ends Lease of the Gabala Radar Station in Azerbaijan](#), *The Central Asia and Caucasus Analyst*, 2013. 09. 01.

State Security Department of the Republic of Lithuania: [National Threat Assessment 2018](#), [online], 2018. Forrás: kam.lt [2020. 03. 01.]

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI): [SIPRI Arms Transfers Database](#), [online]. Forrás: sipri.org [2020. 01. 01.]

Igor SUTYAGIN: [Russia's Military Reform: Why the Kremlin Needs the West](#), *RUSI Newsbrief*, Vol. 36. No. 6. (2016)

SZ. BÍRÓ Zoltán: [Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 \(III.\)](#), *Nemzet és Biztonság*, 2014/5., 30–50.

SZENES Zoltán: [Új bor a régi palackban? A walesi NATO-csúcs](#), *Hadtudomány*, 2014/3-4., 3–21. o.

SZTERNÁK György, KOÓS Gábor: [A korszerű katonai műveletek végrehajtásának technikai háttere](#), *Hadtudományi Szemle*, IX/2. (2016), 58–72.

Riana TEIFUKOVA: [The Economic Effect of the Crimean Annexation](#), [online], 2017. 05. 05. Forrás: ankasam.org [2020. 03. 01.]

[The Military Doctrine of the Russian Federation](#), [online], 2015. 06. 29. Forrás: rusemb.org.uk [2020. 01. 01.]

TÖLGYESI Beatrix: [Az új orosz külpolitikai koncepció és információs biztonsági doktrína elemzése](#), *KKI Tanulmányok*, 2017/3.

Ian TRAYNOR: [Russia 'blackmailed Ukraine to ditch EU pact'](#), [online], 2013. 11. 22. Forrás: theguardian.com [2020. 01. 01.]

Daniel TREISMAN: [Putin and Crimea: Anatomy of a Decision](#), [online], 2016. 04. 02. Forrás: soundcloud.com/reedcollege [2020. 03. 01.]

Ridvan Bari URCOSTA, Lev Abalkin: [Crimea: Russia's Stronghold in the Black Sea](#), [online], 2016. 09. 01. Forrás: ecf.eu [2020. 03. 01.]

Cristi VLAS: [Gazprom Rejected Moldova's Proposal to Separate Its Gas Debt from That of Transnistria](#), [online], 2017. 02. 13. Forrás: moldova.org [2020. 03. 01.]

Cristi VLAS: [Moldova President Igor Dodon visiting Putin: After next elections, I will ask for cancelling the Association Agreement with the EU](#), [online], 2017. 01. 18. Forrás: moldova.org [2020. 01. 01.]

WEINER Csaba: [A válság hatása az orosz gazdaságra és államra](#). In: *Gazdasági válság a posztszovjet térségben. Kelet-Európa Tanulmányok 8.*, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 44–112.

Richard WEITZ: [Russia's Defense Industry: Breakthrough or Breakdown?](#), [online], 2015. 03. 06. Forrás: hudson.org [2020. 01. 01.]

Andrzej WILK: [The Military Consequences of the Annexation of Crimea](#), OSW Analyses, [online], 2014. 03. 19. Forrás: osw.waw.pl [2020. 03. 01.]

Mikayel ZOLYAN: [The Karabakh conflict after the „four-day war”: a dynamic status quo](#), *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 15. No. 4. (2017), 111–119.

[Военная доктрина Республики Беларусь](#), [online], 2016. 07. 20. Forrás: mil.by [2020. 03. 01.]

Юрий Сизов: [Обновленная Военная доктрина может быть вынесена на рассмотрение Госсовета](#), [online], 2018. 03. 12. Forrás: rg.ru [2020. 03. 01.]

Комитет государственной безопасности Республики Беларусь: [Международное сотрудничество](#), [online], 2014. Forrás: kgb.by [2020. 03. 01.]

[О Военной доктрине Союзного государства](#), [online], 2001. 12. 26. Forrás: docs.cntd.ru [2020. 03. 01.]

Сергей Осипов: [Сила в единстве. Как обновится военная доктрина Союзного государства?](#), [online], 2018. 03. 28. Forrás: aif.ru [2020. 03. 01.]

[Первая публичная демонстрация тягачей по ОКР „Платформа-О”](#), [online], 2017. 05. 10. Forrás: bmpd.livejournal.com [2020. 03. 01.]

[Перепись населения ПМР](#), [online], 2015. 03. 09. Forrás: newspmr.com [2020. 03. 01.]

Дмитрий Тренин: „Россия и страны СНГ: <<взросление>> отношений”.

In: *Эволюция постсоветского пространства: прошедшее настоящее будущее*, НП РСМД, Москва, 2017, 11–18.

[Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683. О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации](#), [online], 2015. Forrás: kremlin.ru [2020. 01. 01.]

VÉDELMI TANULMÁNYOK

Eddig megjelent

Péczei Anna

A magyar–amerikai kapcsolatok a hidegháború végétől napjainkig

Tálas Péter

Magyarország biztonságpolitikája 1989–2019 között

